

SAXION HOGESCHOLEN ENSCHEDE

Hoe inclusie en participatie voor mensen met een beperking bevorderd kan worden in de buitenruimte

Academie Mens en Maatschappij

Ilse Notkamp (332457), Manon van Munster (346647) en Anique Minkjan (345002)
01-02-2017

Titel: Hoe inclusie en participatie voor mensen met een beperking bevorderd kan worden in de buitenruimte

Vak: Bachelorrapport

Namen: Ilse Notkamp 332457
Manon van Munster 346647
Anique Minkjan 345002

Lesgroep: EMM4VC

Opleiding: Sociaal Pedagogische Hulpverlening

Docent: Jillis Kors

Opdrachtgever: Tauw, Alette Beerling & Patrick Morren

Toetscode: T.AMM.37555

Academie: Mens en Maatschappij

School: Saxion Hogescholen Enschede

Plaats: Deventer

Datum: 01-02-2017

Voorwoord

De resultaten van het onderzoeken naar 'hoe lokale overheden en zorginstellingen bij het inrichten van de buitenruimte bij kunnen dragen aan inclusie en participatie van mensen met een beperking' ligt voor u. Met dit rapport hopen wij een bijdrage te kunnen leveren aan de ontwikkeling van de vernieuwde methodiek van het adviesbureau Tauw. Daarnaast willen wij met dit rapport bereiken dat zowel lokale overheden als zorginstellingen zich er bewust van worden dat ze bij kunnen dragen aan de inclusie en participatie van mensen met een beperking bij de inrichting van de buitenruimte.

Voor het resultaat van dit onderzoek willen wij de mensen bedanken die hebben bijgedragen aan de totstandkoming van dit rapport. In het bijzonder gaat onze dank uit naar de contactpersonen van Tauw: Alette Beerling en Patrick Morren, onze afstudeerbegeleider Jillis Kors en de respondenten die bereid waren deel te nemen aan dit onderzoek.

Manon van Munster, Anique Minkjan en Ilse Notkamp, 01-02-2017

Samenvatting

In dit onderzoek wordt antwoord gegeven op de vraag hoe lokale overheden en zorginstellingen bij het inrichten van de buitenruimte bij kunnen dragen aan inclusie en participatie van mensen met een beperking. Dit is de hoofdvraag van het onderzoek. Door middel van het beantwoorden van vier deelvragen, kon er antwoord worden gegeven op deze hoofdvraag. De deelvragen zijn:

- Wat zegt de literatuur over inclusie van mensen met een beperking wanneer zij zich bevinden in de buitenruimte?
- Wat zegt de literatuur over participatie van mensen met een beperking wanneer zij zich bevinden in de buitenruimte?
- Hoe houden lokale overheden en zorginstellingen nu rekening met mensen met een beperking bij het inrichten van de buitenruimte?
- Hoe ervaren mensen met een beperking op dit moment het gebruik van de buitenruimte?

Voor dit onderzoek zijn zowel korte- als lange termijn doelstellingen geformuleerd. Deze zijn als volgt:

Lange termijn doelstelling

- Elk lid van de samenleving ongeacht beperkingen, culturele achtergrond, geslacht of leeftijd kan participeren in de maatschappij.

Kortetermijn doelstellingen

- Onderzoeken hoe mensen met een beperking het gebruik van de buitenruimte ervaren;
- Onderzoeken in hoeverre lokale overheden en zorginstellingen op dit moment rekening houden met mensen met een beperking bij het inrichten van de buitenruimte.

Om de hoofd- en deelvragen te kunnen beantwoorden is inventariserend onderzoek verricht. Dit onderzoek is kwalitatief. Dit houdt in dat resultaten opgehaald worden door middel van interviews. Binnen dit onderzoek zijn de interviews half gestructureerd. Er zijn drie verschillende respondentengroepen geïnterviewd. Onder deze groepen vallen medewerkers van lokale overheden, medewerkers van zorginstellingen en ervaringsdeskundigen. Daarnaast heeft er een casus plaatsgevonden. Dit is een praktische uitwerking van één van de geïnterviewde zorginstellingen.

Vanuit de resultaten is gebleken dat lokale overheden kunnen bijdragen aan inclusie en participatie van mensen met een beperking door een betere afstemming tussen de doelgroepen en de lokale overheden. De mensen met een beperking ervaren de buitenruimte als onvoldoende toegankelijk. Dit terwijl lokale overheden het idee hebben dat de buitenruimte toegankelijk is voor iedereen. Voor lokale overheden ligt er een taak om voor mensen met een beperking zowel de fysieke als mentale toegankelijkheid te vergroten.

Vanuit dit onderzoek wordt aanbevolen om de beleving van mensen met een beperking centraal te stellen en de samenwerking binnen en tussen lokale overheden en derden te vergroten.

Inhoudsopgave

Voorwoord.....	3
Samenvatting.....	4
1. Inleiding	7
1.1 Aanleiding	7
1.2 Projectkader.....	8
1.3 Doelstellingen.....	8
1.4 Hoofdvraag en deelvragen	9
1.5 Leeswijzer	9
2. Theoretisch Kader.....	10
2.1 Buitenruimte en maatschappelijke ontwikkelingen	10
2.2 Inclusie	10
2.2.1 Buitenruimte en inclusief samenleven.....	12
2.3 Participatie	12
2.3.1 Buitenruimte in relatie tot mensen met een beperking en participatie	13
2.4 Omgevingspsychologie	14
2.5 Conclusie	15
3. Onderzoeksmethode.....	16
3.1 Onderzoeksmethode	16
3.2 Onderzoeksomvang	17
3.2.1 Populatie	17
3.2.2 Steekproef	17
3.2.3 Validiteit van het onderzoek.....	18
3.3 Betrouwbaarheid van het onderzoek.....	18
4. Resultaten.....	20
4.1 Kenmerken respondenten	20
4.2 Lokale overheden	21
4.3 Zorginstellingen.....	26

5. Conclusie.....	30
5.1 Praktische deelvraag 1	30
5.2 Praktische deelvraag 2	31
5.3 Hoofdvraag.....	31
5.4 Aanbevelingen.....	32
5.5 Sterktes en Zwaktes.....	33
5.6 Discussie	34
 Literatuurlijst.....	 36
Bijlagen.....	39
Bijlage 1 Indeling gemeenten.....	39
Bijlage 2 Casus.....	41
Bijlage 3 Overeenkomst.....	46
Bijlage 4 Evaluatieformulier opdrachtgever.....	48

1. Inleiding

Het eerste hoofdstuk staat stil bij de aanleiding van dit onderzoek. In paragraaf 1.1 komt de aanleiding aan bod. Hierin wordt het belang van dit onderzoek weergegeven. In paragraaf 1.2 staat het projectkader beschreven. Het projectkader beschrijft welke doelgroepen binnen dit onderzoek behoren. De doelstellingen worden in paragraaf 1.3 behandeld. Binnen de doelstellingen wordt er onderscheid gemaakt tussen lange- en kortetermijndoelstellingen. In paragraaf 1.4 staan de hoofdvraag en de deelvragen centraal. De hoofd- en deelvragen zijn aan de hand van de doelstellingen in paragraaf 1.3 opgesteld. In de laatste paragraaf, 1.5, kunt u de leeswijzer van dit rapport vinden.

1.1 Aanleiding

In december 2006 is het VN-Verdrag voor de rechten van personen met een handicap aangenomen. Het uitgangspunt van dit verdrag is dat het hebben van beperkingen in combinatie met de omgeving mensen kunnen belemmeren om in de samenleving te kunnen participeren. Niet het hebben van de beperking, maar de wisselwerking met de omgeving is belangrijk voor het bereiken van een samenleving waarin iedere burger dezelfde rechten, kansen en verantwoordelijkheden heeft, oftewel een inclusieve samenleving (Kröber, 2008). Participatie en inclusie staan centraal binnen dit verdrag (Meulenkamp, Bouwman, Van der Hoek & Boeije, 2016). Dit verdrag is in diverse vormen zichtbaar in de Nederlandse Wet Maatschappelijke Ondersteuning (Wmo). Beide zijn gericht op participatie.

Sinds 1 januari 2007 is de Wet Maatschappelijke Ondersteuning (Wmo) ingevoerd. Het doel van deze wet is het meedoen en het mogelijk maken en bevorderen van participatie in de maatschappij van alle burgers, waardoor het ook wel de participatiewet genoemd wordt (Jager-Vreugdenhil, 2012). De participatie van burgers wordt gebruikt voor het vergroten van zelfredzaamheid, zelfstandigheid en eigen verantwoordelijkheid (Van Houwelingen, Boele & Dekker, 2014). De actieve, positieve woorden rondom deze wet zijn: samen, iedereen en meedoen. Dit komt voort uit het streven van de overheid naar het behouden van zorg voor mensen met een chronische ziekte of beperking. Op deze manier kunnen zij deelnemen aan de samenleving (Jager-Vreugdenhil, 2012).

Gemeenten hebben meer verantwoordelijkheid gekregen na de invoering van de Wmo. Individuele voorzieningen voor bijvoorbeeld burgers die het alleen met hun eigen sociale netwerk niet kunnen redden is een belangrijk aandachtspunt geworden. Hiervoor wordt echter eerst gekeken of de algemene voorzieningen of de groepsvoorzieningen aansluiten op de behoefte van de burger. Voorbeelden van algemene voorzieningen zijn er talrijk, de buitenruimte is er één van. De inrichting hiervan kan positief werken op de zelfredzaamheid van de burger. Er zou veel gewonnen kunnen worden wanneer de inrichting van de buitenruimte kan worden ingezet bij ondersteuning van de zelfredzaamheid van burgers (Doorten & Meurs, 2015). De gemeenten hebben als wegbeheerder de zorgplicht om ervoor te zorgen dat de buitenruimte in een goede staat verkeert (Van Loon, 2009).

Een buitenruimte dat is afgestemd op een inclusieve samenleving, is van belang voor mensen met een beperking, omdat iedere burger in zijn/haar leven weleens te maken heeft met een beperking ten aanzien van lopen (bijvoorbeeld als kind). Daarnaast bevordert een afgestemde buitenruimte dat burgers zich zo zelfstandig mogelijk kunnen verplaatsen, waarmee voorkomen

wordt dat de burger afhankelijk wordt van het sociale netwerk of dat de burger zich helemaal niet verplaatst, met als gevolg dat hij of zij in een sociaal isolement terecht komt. Tevens voorkomt een afgestemde buitenruimte ongevallen en diens gevolgen. Nog een aspect dat het belang van een afgestemde buitenruimte laat zien, is het volgende streven van de Wmo: Het bevorderen van de deelname aan de maatschappij en over het zelfstandig functioneren van burgers met een beperking, een chronisch psychisch of een psychosociaal probleem (Van Loon, 2009).

Het adviesbureau Tauw die zich bezighoudt met het inrichten van buitenruimtes, ziet dat de steeds veranderende behoeften van de mensen steeds meer invloed heeft op de werkzaamheden en adviezen die zij geven. Deze veranderende behoeften zouden een gevolg kunnen zijn van de invoering van de Wmo. Vanuit hier zoekt deze organisatie naar oplossingen die zowel nu als in de toekomst het beste aansluiten bij de behoeften en belevingen van iedere burger. Tauw heeft gezien dat het niet voldoende is om de buitenruimte in te richten op de behoeften van de gemiddelde Nederlander. Er zijn veel verschillende mensen met diverse behoeften bij het gebruik van de buitenruimte, waar deze vaak niet op ingericht is.

Om de buitenruimte zo toegankelijk mogelijk te maken, dient de omgeving te worden aangepast, niet de mens. Het zijn niet de beperkingen die mensen belemmeren bij een volwaardige participatie aan de maatschappij, maar de omgeving die hier niet op is aangepast en de mentaliteit (Van Loon, 2009).

1.2 Projectkader

Het onderzoek wordt uitgevoerd in samenwerking met Tauw. Tauw is een adviesbureau binnen Europa dat zich bezighoudt met de duurzame ontwikkeling van de leefomgeving. Het onderzoek richt zich op Oost-Nederland. Welke gemeenten onder Oost-Nederland vallen is terug te vinden in bijlage 1. Dit onderzoek richt zich op doelgroepen die andere behoeften hebben dan de 'gemiddelde Nederlander' als het gaat om het gebruik van de buitenruimte. Onderzocht wordt hoe lokale overheden en zorginstellingen bij het inrichten van de buitenruimte bij kunnen dragen aan inclusie en participatie van mensen met een beperking.

1.3 Doelstellingen

Binnen dit onderzoek zijn er doelstellingen geformuleerd. Er wordt onderscheid gemaakt tussen lange- en kortetermijndoelstellingen.

Lange termijndoelstelling

- Elk lid van de samenleving ongeacht beperkingen, culturele achtergrond, geslacht of leeftijd kan participeren in de maatschappij.

Kortetermijndoelstellingen

- Onderzoeken hoe mensen met een beperking het gebruik van de buitenruimte ervaren;
- Onderzoeken in hoeverre lokale overheden en zorginstellingen op dit moment rekening houden met mensen met een beperking bij het inrichten van de buitenruimte.

1.4 Hoofdvraag en deelvragen

De hoofdvraag is afgeleid van de doelstellingen die in paragraaf 1.3 geformuleerd staan. De deelvragen zijn afgeleid van de hoofdvraag en het antwoord op de deelvragen zullen uiteindelijk gezamenlijk de hoofdvraag beantwoorden.

Hoofdvraag:

- Hoe kunnen lokale overheden en zorginstellingen bij het inrichten van de buitenruimte bijdragen aan inclusie en participatie van mensen met een beperking?

Deelvragen:

- Wat zegt de literatuur over inclusie van mensen met een beperking wanneer zij zich bevinden in de buitenruimte?
- Wat zegt de literatuur over participatie van mensen met een beperking wanneer zij zich bevinden in de buitenruimte?
- Hoe houden lokale overheden en zorginstellingen nu rekening met mensen met een beperking bij het inrichten van de buitenruimte?
- Hoe ervaren mensen met een beperking op dit moment het gebruik van de buitenruimte?

1.5 Leeswijzer

In het eerste hoofdstuk van dit onderzoeksrapport wordt de aanleiding beschreven. Hierin komt onder andere de relevantie van het onderzoeksonderwerp aan bod. Verder worden zowel lange- als kortetermijndoelstellingen geformuleerd. Hiervan afgeleid zijn de hoofd- en deelvragen die in dit onderzoek centraal staan.

In hoofdstuk twee komt het theoretisch kader aan bod. De theoretische deelvragen van dit onderzoek worden opeenvolgend behandeld. Dit wordt onderbouwd met vakliteratuur. Aan het eind van dit hoofdstuk wordt de conclusie van de eerste twee deelvragen weergegeven.

Hoofdstuk drie betreft de methode van het onderzoek. De onderzoeksomvang, de betrouwbaarheid, de validiteit, populatie en steekproef komen onder andere aan bod.

In het vierde hoofdstuk worden de resultaten van het onderzoek weergegeven. Per respondentengroep zijn de resultaten uitgewerkt.

Hoofdstuk vijf sluit dit rapport af met de conclusie op de praktische deelvragen en de hoofdvraag. Vervolgens worden de aanbevelingen weergegeven, de sterktes en de zwaktes van het onderzoek worden behandeld en een discussie zal dit hoofdstuk afsluiten.

2. Theoretisch Kader

Binnen het theoretisch kader worden de twee theoretische deelvragen behandeld. De eerste deelvraag luidt: 'Wat zegt de literatuur over inclusie van mensen met een beperking wanneer zij zich bevinden in de buitenruimte?' De tweede deelvraag luidt: 'Wat zegt de literatuur over participatie van mensen met een beperking wanneer zij zich bevinden in de buitenruimte?'

2.1 Buitenruimte en maatschappelijke ontwikkelingen

Tegenwoordig wordt er steeds meer nagedacht over de inrichting van de buitenruimte met betrekking tot gezondheid (Doorten & Meurs, 2015). Rondom dit thema kan er worden gedacht aan de vergrijzing. Ouderen blijven steeds langer thuis wonen en maken daarbij ook gebruik van de buitenruimte (Doorten & Meurs, 2015). Dit betekent dat de buitenruimte toegankelijk moet zijn (Doorten & Meurs, 2015). Ook voor ouderen. De ontwikkelingen van nu op het gebied van onder andere de vergrijzing, vraagt een andere aanpak voor de dynamiek van de buitenruimte. Gemeenten hebben sinds de invoering van de Wet Maatschappelijke Ondersteuning de verantwoordelijkheid om mensen, die het zelf en met hun sociale netwerk niet meer redden, te ondersteunen. De gemeente biedt dan individuele voorzieningen om de mensen te ondersteunen. Voordat individuele voorzieningen worden ingeschakeld, wordt er eerst gekeken of de algemene en groepsvoorzieningen voldoende helpend zijn (Doorten & Meurs, 2015). De buitenruimte valt onder algemene voorzieningen. Om de levenskwaliteit van ouderen te behouden, zouden de volgende aspecten in de buitenruimte toegepast kunnen worden: verschillende rustpunten, sanitair, een buitenruimte die veilig voelt en beschutting biedt, een buitenruimte die de weg wijst wanneer de gebruikers de weg even niet meer weten, punten om elkaar te ontmoeten (Doorten & Meurs, 2015). Een aangename buitenruimte is voor ouderen van belang om naar buiten te willen gaan. Er valt veel te winnen wanneer het mogelijk is om de buitenruimte in te zetten bij de ondersteuning van de redzaamheid van oudere mensen (Doorten & Meurs, 2015). Hierbij is het van belang om het sociale domein en het domein dat zich bezighoudt met het inrichten van de buitenruimte te verbinden met elkaar en te laten samenwerken (Doorten & Meurs, 2015).

2.2 Inclusie

Deze samenwerking is van belang om inclusie te kunnen realiseren. Inclusie staat tegenover uitsluiting. Wanneer er gesproken wordt over uitsluiting is er nauwelijks tot niet sprake van sociale ondersteuning en/of participatie. Er kan een tekort zijn op materieel gebied, maar er kunnen ook aspecten meespelen waardoor er onvoldoende toegang is tot ruimten die publiekelijk toegankelijk zijn (Jehoel - Gijsbers, 2004).

Opvattingen over inclusie zijn per definitie plaats en tijd gebonden. Waar in de jaren negentig het accent op het individuele perspectief gelegd werd, werd in latere publicaties de omgeving en het belang ervan sterk benadrukt (Kröber, 2008). Inclusie heeft volgens Van Houten (1999) betrekking op de kwaliteit van bestaan. Deze twee begrippen zijn volgens de literatuur niet van elkaar te scheiden. De kwaliteit van bestaan wordt aan de ene kant belicht vanuit het 'innerlijke gevoel' en aan de andere kant wordt het beschreven als 'het product van de interactie tussen de omgeving en de persoon zelf' (Schalock & Verdungo, 2002). Er kunnen drie niveaus met betrekking tot de kwaliteit van het leven onderscheiden worden volgens Schalock & Verdungo (2002): namelijk het micro-, meso- en macroniveau. Het microniveau bevat de directe contacten van een persoon. Het mesoniveau heeft betrekking op de buurt waarin iemand woont en de

aanwezige voorzieningen. Het macroniveau bevat overkoepelende aspecten zoals politieke en sociale aspecten.

Dr. H.R.T. Kröber heeft promotieonderzoek gedaan naar gehandicaptenzorg, inclusie en organiseren (2008). Hij werd begeleid door Professor D.J. van Houten (Universiteit voor Humanistiek te Utrecht) en Professor A.A. de Roo (Universiteit van Tilburg). De operationalisering die in dat onderzoek gebruikt wordt, is hetzelfde als gehanteerd wordt in dit onderzoek:

'In de samenleving hebben mensen waardevolle sociale en persoonlijke netwerken. Er kan gebruik worden gemaakt van voorzieningen die voor eenieder bedoeld zijn. Verbondenheid wordt gevoeld door de mensen in de samenleving waarin ze wonen. Mensen voelen zich gewaardeerde medewerkers in de samenleving. Mensen hebben de mogelijkheid om deel te nemen en bij te dragen aan recreatieve, religieuze, sociale en het culturele leven in de samenleving. Daarnaast hebben alle mensen binnen de samenleving dezelfde kansen, verantwoordelijkheden en rechten als iedere andere burger' (Kröber, 2008).

Inclusie van mensen met een beperking is één van de begrippen die centraal staat in het Verdrag van de Verenigde Naties. Mensen met een beperking worden in artikel 1 van het verdrag omschreven als:

'Personen met langdurige fysieke, mentale, intellectuele of zintuiglijke beperkingen die hen in wisselwerking met diverse drempels kunnen beletten volledig, effectief en op voet van gelijkheid met anderen te participeren in de samenleving' (Meulenkamp, Bouwman, Van der Hoek & Boeije, p7, 2016).

Kijkend naar de geschiedenis van Nederland rondom de opvang van mensen met een beperking vond er voornamelijk institutionalisering plaats. De persoon met een beperking wordt gezien als 'een gehandicapte' in plaats van dat er naar de gehele persoon gekeken wordt (Kröber, 2008). Met andere woorden, er vond segregatie plaats in plaats van integratie of zelfs een stap verder, namelijk inclusie. Volgens Schalock & Verdugo (2002) wordt aangenomen dat wanneer inclusie in de praktijk vorm gegeven kan worden, de kwaliteit van het leven van mensen met een beperking verbeterd kan worden.

Omdat de Nederlandse overheid de taak heeft om alle mensen binnen de samenleving een kans te bieden om deel te nemen in de samenleving, is in 2007 de Wet maatschappelijke ondersteuning (Wmo) ingevoerd. 'Niet leunen, maar steunen' is de kernvisie van de wet. Door de invoering van de wet is de lokale overheid verantwoordelijk geworden voor het opstellen van een beleid dat de maatschappelijke ondersteuning stimuleert. De Wmo heeft als hoofddoel 'dat jong en oud, niet-gehandicapt of gehandicapt, allochtoon en autochtoon, zonder of met problemen, kortom iedereen, volwaardig en maatschappelijk mee kan doen in de samenleving (Janssen & Schalk, 2006). Kijkend naar het begrip inclusie en de Wmo stellen beide als doel dat alle mensen binnen de samenleving de kans hebben om volledig deel te nemen. Vanuit de praktijk blijkt dat het nog niet lukt om inclusie voor mensen met een beperking te bevorderen. Het proces om inclusie van mensen met een beperking te bevorderen blijkt lastig te zijn. Niet alleen in Nederland blijkt het een lastig proces, maar ook uit internationale studies blijkt dat inclusie van mensen met een beperking moeilijk tot stand komt (Kröber, 2008).

2.2.1 Buitenruimte en inclusief samenleven

Om inclusie bij mensen met een beperking te kunnen bevorderen, is het van belang de buitenruimte zo toegankelijk mogelijk te maken. Wanneer de buitenruimte in steden en dorpen toegankelijk is draagt dit bij aan de kwaliteit van bestaan van mensen met een beperking (Van Houten, 1999).

De toegankelijkheid van de buitenruimte is voor mensen met een beperking nog niet vanzelfsprekend. Voornamelijk mensen met een lichamelijke beperking ervaren obstakels wanneer het gaat om de betreding van de buitenruimte. Voor zes op de tien mensen met een lichamelijke beperking zijn openbare parken en groenvoorzieningen niet altijd toegankelijk (Van der Hoek, Cardol & Meulenkamp, 2013).

Volgens Cardol, Vervloet & Rijken (2005) is Nederland voor mensen met een beperking slecht toegankelijk. Dit geldt voor bijvoorbeeld de arbeidsmarkt, zorgvoorzieningen, het verenigingsleven, maar ook voor openbare ruimten.

Al met al heeft een buitenruimte die niet goed toegankelijk is voor iedereen, invloed op de bijdrage aan inclusie (Van Houten, 1999).

2.3 Participatie

Ook heeft een buitenruimte die niet goed toegankelijk is voor iedereen, invloed op de participatie van mensen. Het woord participeren is afgeleid van de Latijnse woorden *pars* en *cipere*, dit betekent deel en nemen. Als je spreekt over participatie dan is er altijd sprake van een subject en een object: te denken valt aan een individu, groep of de samenleving die als geheel deelneemt (subject) en hetgeen waaraan ze deelnemen (het object) (Van Houten & Winsemius, 2010). Participeren is gericht op het meedoen aan het maatschappelijk leven. Hierbij gaat het om het volgen van een opleiding, werk, het opdoen van vaardigheden, het hebben van sociale contacten en het deelnemen en bijdragen aan de maatschappij (Jungmann, Wesdorp & Duinkerken, 2015). Daarbij heeft het ook betrekking op het wonen in een woonwijk en gebruik maken van winkels en openbare voorzieningen in de buurt (Meulenkamp, Van der Hoek & Cardol, 2013).

In het verleden werden mensen met een beperking opgenomen in instellingen die in de bossen of duinen lagen. Vanaf de jaren zestig gingen deze grootschalige instituten over naar kleinschaliger voorzieningen. Deze voorzieningen werden gehuisvest in woonwijken, hierdoor werd het gemakkelijk om contacten te leggen en om beter te kunnen integreren in de samenleving (Kwekkeboom & Weert, 2008). Mensen met een beperking hebben een sterke behoefte om aan sociale activiteiten mee te doen en sociale contacten op te bouwen. Uit onderzoek is gebleken dat participatie van mensen met een beperking de laatste jaren veelal gelijk is gebleven, maar ligt veel lager dan de participatie in de gehele bevolking. Zij willen graag vaker buitenshuis participeren (Meulenkamp, Van der Hoek & Cardol, 2013). Er is dus gebleken dat mensen met een beperking het belangrijk vinden om te participeren en dat zij behoefte hebben om dit meer te doen.

Volgens Kröber (2008) heeft participatie op het mesoniveau te maken met het hebben van toegang tot voorzieningen die voor iedereen beschikbaar zijn. Het is voor de mensen in de buurt en de buurtvoorzieningen belangrijk dat ze worden uitgenodigd. Uit eerder onderzoek is gebleken dat mensen met een beperking hebben aangegeven dat ze het over het algemeen wel tevreden zijn met hun buurt, maar dat er nog wel een aantal verbeterpunten zijn. Het gaat hier

dan over de toegankelijkheid en de veiligheid op straat. Ook deze groep vindt het meedoen in de samenleving en de sociale contacten belangrijk. Wonen in een woonwijk betekent niet automatisch dat je deelneemt aan de samenleving (Meulenkamp, Van der Hoek & Cardol, 2013).

De verschillen in participatie is het grootst naar ernst van de beperking en opleidingsniveau van iemand. Om te kunnen participeren zijn er voorwaarden zoals toegankelijkheid van gebouwen en financiële middelen om activiteiten te ondernemen. Gemeenten weten vaak niet wat mensen met een handicap nodig hebben om te kunnen participeren (Bakkerode, 2011). Sinds de invoering van de Wmo zijn de gemeenten verantwoordelijk geworden voor ondersteuning bij participatie aan mensen die dit nodig hebben. Hierbij is het streven dat iedereen zo lang mogelijk in hun eigen leefomgeving kan blijven wonen en elkaar kan ondersteunen (Van der Hoek, Cardol & Meulenkamp & 2013).

2.3.1 Buitenruimte in relatie tot mensen met een beperking en participatie

Om zo lang mogelijk in de leefomgeving te kunnen blijven wonen, is het belangrijk om rekening te houden met de grondbeginselen van het IVRPH. Het Internationaal Verdrag inzake de Rechten van Personen met een Handicap (IVRPH), ook wel het VN-verdrag genoemd, beschermt en bevordert de rechten van mensen met een beperking en/of een chronische ziekte. Het doel van het IVRPH is dat mensen met een beperking net als anderen kunnen genieten van alle fundamentele vrijheden en mensenrechten. Op 13 december 2006 is het IVRPH vastgesteld door de Verenigde Naties. Ten opzichte van andere landen is Nederland laat met het invoeren van dit verdrag. In Nederland is dit verdrag pas in 2016 geratificeerd, waar dit bijvoorbeeld in Duitsland al jaren eerder gebeurde. Duitsland loopt erg voor als het gaat om de rechten van de mens. De Duitse regering heeft een actieplan opgesteld om dit verdrag te implementeren. Hier is het een tienjarenplan waarbij gefocust wordt op twaalf themagebieden. Deze themagebieden zijn zorgvuldig uitgekozen, deze themagebieden dragen bij aan een inclusieve samenleving. Dit zou als voorbeeld voor Nederland kunnen dienen (Coalitie voor Inclusie, 2012). Het Internationale Verdrag onderscheidt acht grondbeginselen. In artikel 3 van het IVRPH staan deze opgesomd. Eén van deze grondbeginselen luidt: toegankelijkheid. Toegankelijkheid is als grondbeginsel opgenomen, omdat dit essentieel is voor het genot van alle rechten. Onder toegankelijkheid wordt verstaan economische toegankelijkheid, toegang tot informatie, maar ook fysieke toegankelijkheid tot iets. Onder fysieke toegankelijkheid valt bijvoorbeeld fysieke toegang tot gebouwen en publieke ruimten. Onder publieke ruimte valt onder andere de buitenruimte (College voor de Rechten van de Mens, 2016). Een belangrijke voorwaarde voor participatie is toegankelijkheid. Wanneer een persoon met een beperking verminderd gebruik maakt van de buitenruimte kan dit zijn omdat de toegankelijkheid niet altijd optimaal is (Meulenkamp, et al., 2015).

Mensen met een lichamelijke beperking zijn minder mobiel, waardoor zij profijt kunnen hebben van toegankelijke voorzieningen in hun eigen woonomgeving. Deze doelgroep maakt regelmatig gebruik van deze voorzieningen, hier vallen onder andere de park- en groenvoorzieningen onder. Het ligt aan de zwaarte van de beperking in hoeverre deze doelgroep gebruik maakt van de voorzieningen in de buitenruimte. De buitenruimte wordt steeds minder toegankelijk naarmate de beperking zwaarder wordt. Mensen met een zwaardere beperking maken dan ook minder gebruik van de voorzieningen in de buitenruimte (Meulenkamp, et al., 2015).

Sociale contacten kunnen bijdragen aan de participatie van mensen en kan daarbij een belangrijk deel zijn van de sociale omgeving van mensen met een beperking (Meulenkamp, et al,

2015). Eén van de obstakels waar iemand met een beperking tegenaan loopt is de angst om eenzaam te worden. Mensen met een beperking worden vaak vermeden door mensen die hier niet mee geconfronteerd willen worden. Dit valt onder mentale ontoegankelijkheid en heeft invloed op de participatie van mensen met een beperking. De buitenruimte bevordert de ontmoeting met anderen niet voor deze doelgroep (Raes, 2010).

Factoren uit de omgeving kunnen van invloed zijn op de participatie van mensen. Het is gebleken dat deze factoren er ook voor kunnen zorgen dat het deelnemen aan de samenleving moeilijker wordt, dit geldt met name voor mensen met een beperking. Eén van de factoren die van invloed zou kunnen zijn op de participatie van mensen met een beperking zijn belemmeringen in de woonomgeving. Een maatregel die hiervoor genomen zou kunnen worden is het creëren van een woonzorgzone. Dit is een wijk waar mensen zelfstandig zouden kunnen blijven wonen. Binnen zo'n wijk zijn verschillende diensten actief. Hierbij kan worden gedacht aan aanbieders van zorg, welzijnsdiensten en wonen. Hierbij is ook de gemeente betrokken met de afdelingen stedelijke ontwikkeling, bestuursdienst, sociale zaken en zorg en welzijn. Een andere maatregel die genomen kan worden om de participatie van mensen met een beperking te bevorderen is het realiseren van recreatiegebieden in de omgeving die goed toegankelijk zijn. Een gebied kan bijvoorbeeld opnieuw worden ingericht met wandelpaden en een verhard pad voor mensen die in een rolstoel zitten of een rollator gebruiken. Om bij deze maatregel een inclusief beleid te kunnen realiseren is het van belang om de toegankelijkheidseisen vroegtijdig mee te nemen in de planontwikkelingen. Een derde maatregel zou kunnen zijn het goed onderhouden van een schone en veilige omgeving. Hierbij kan worden gedacht aan de bestrating van pleinen en stoepen, geen losliggende stoeptegels, uitstekende putdeksels of gladde voetpaden. Genoeg ruimte op stoepen voor rolstoelgebruikers, ook zodat zij andere burgers kunnen passeren. Tevens moet er goed worden gekeken waar de verlichting en stoplichten worden geplaatst, zodat burgers hier op een veilige manier gebruik van kunnen maken. De laatste maatregel die genomen zou kunnen worden is het maken van een zo toegankelijk mogelijke infrastructuur. Wanneer bij het ontwikkelingsproces van een openbare ruimte gelijk de totale doelgroep mee wordt genomen bij de keuring van de plannen, kunnen kosten laag blijven. Een middel hiervoor zou kunnen zijn het creëren van voetpaden voor iedereen. Door te kijken wat de hoofdroutes zijn door een stad of dorp die voorzieningen en wijken met elkaar verbinden, kan er worden gekeken op welke plekken er behoefte is aan voetpaden. Ook kan er op deze routes worden gekeken wat obstakels zijn (Storm & Post, 2012).

2.4 Omgevingspsychologie

Binnen de omgevingspsychologie is het ook van belang om te kijken naar de factoren uit de omgeving. De omgevingspsychologie gaat ervan uit dat een persoon niet bestaat zonder de sociale en culturele context. Volgens de omgevingspsychologie staat een persoon altijd in relatie tot zijn omgeving. Er wordt onderscheid gemaakt tussen de materiele en de immateriële context. Hierdoor wordt onder andere het gedrag van een persoon bepaald. Met andere woorden: het gedrag van een persoon kan door een bepaalde omgeving uitgelokt worden (Rigter, 2010).

De kwaliteit van het bestaan kan toegeschreven worden aan de interactie tussen de omgeving en de persoon zelf (Schalock & Verdugo, 2002). De omgeving van een persoon lijkt dus van zeer belang wanneer het gaat om de kwaliteit van bestaan. Onder de omgeving kan ook de (openbare) buitenruimte geplaatst worden. Begin jaren tachtig is er door onder andere psychologen, wetenschappers en sociologen een toenemende belangstelling ontstaan voor de

verbondenheid tussen een persoon en zijn omgeving. Dit wordt uitgedrukt in de begrippen 'hechting aan de omgeving' en 'omgevingsidentiteit'. Hechting met de omgeving houdt in dat personen speciale banden hebben met plaatsen die betekenisvol zijn. Hierbij kan gedacht worden aan plaatsen binnen het eigen territorium maar ook daarbuiten zoals steden, landschappen en de buurt waarin gewoond wordt. Omgevingsidentiteit vervult meerdere functies tegelijk zoals een sociale functie, veiligheidsfunctie, het levend houden van herinneringen, persoonlijke-identiteit en culturele identiteit. Met andere woorden kan de inrichting van de omgeving bijdragen aan de identiteit van iemand (Rigter, 2010).

2.5 Conclusie

Wanneer er daadwerkelijk gewerkt wordt naar een inclusieve samenleving, kan de kwaliteit van leven van mensen met een beperking verbeterd worden. Er is echter in de praktijk gebleken dat het nog niet lukt om inclusie voor mensen met een beperking te bevorderen. Dit blijkt een moeilijk proces (Kröber, 2008). Inclusie heeft betrekking op de kwaliteit van bestaan (Van Houten, 1999). Onder één van de niveaus van het kwaliteit van bestaan valt bijvoorbeeld de openbare voorzieningen waar mensen gebruik van kunnen maken. Hieronder valt ook de buitenruimte. Wanneer deze toegankelijk is voor iedereen, draagt dit bij aan de kwaliteit van bestaan en dus aan een inclusieve samenleving. De buitenruimte is dan ook toegankelijk voor mensen met een beperking. Dit is echter nog niet vanzelfsprekend. Met name mensen met een lichamelijke beperking ervaren de buitenruimte als niet voldoende toegankelijk (Van der Hoek, Cardol & Meulenkamp, 2013). De Nederlandse arbeidsmarkt, zorgvoorzieningen, het verenigingsleven en de openbare ruimten zijn slecht toegankelijk voor mensen met een beperking (Cardol, Vervloet & Rijken, 2005). Dit heeft invloed op een inclusieve samenleving, die dan niet inclusief is.

Vanaf de jaren zestig werden de woonvoorzieningen van zorginstellingen steeds meer gehuisvest in woonwijken, waardoor het participeren in de samenleving makkelijker werd voor de cliënten (Kwekkeboom & Weert, 2008). Uit onderzoek is echter gebleken dat de participatie van mensen met een beperking veel lager ligt dan die van de gehele bevolking. Mensen met een beperking hebben er echter wel behoefte aan om meer te participeren in de samenleving. Mensen met een beperking hebben aangegeven dat er een aantal verbeterpunten zijn in de buitenruimte, hieronder valt onder andere de toegankelijkheid van de buurt (Van der Hoek, Cardol & Meulenkamp, 2013). Mensen met een beperking participeren op verschillende manieren. Dit heeft te maken met de ernst van de beperking en het opleidingsniveau. Hoe zwaarder de beperking, hoe minder er geparticipeerd wordt. Hier komt bij dat gemeenten vaak niet weten waar mensen met een beperking behoefte aan hebben om goed te kunnen participeren (Bakkerode, 2011). Eén van de grondbeginselen van het IVRPH is toegankelijkheid. Dit is een belangrijke voorwaarde om te kunnen participeren. Wanneer een buitenruimte niet voldoende toegankelijk is voor mensen met een beperking, zou dit ten koste kunnen gaan van de participatie in de samenleving (Meulenkamp, et al., 2015).

3. Onderzoeksmethode

In dit derde hoofdstuk komt de onderzoeksmethode, de onderzoeksomvang en de betrouwbaarheid aanbod. Tevens wordt de populatie, de steekproef en validiteit weergegeven.

3.1 Onderzoeksmethode

Het onderzoek is een inventariserend onderzoek. Dit onderzoekstype geeft inzicht in bepaalde situaties. Inventariserend onderzoek wordt ook wel verkennend onderzoek genoemd. (Migchelbrink, 2009). Om te weten wat er speelt rondom een bepaald onderwerp kan verkennend onderzoek uitgevoerd worden (Heerink, Pinkster & Bratti - van der Werf, 2009). Binnen dit onderzoek wordt er gekeken naar hoe lokale overheden en zorginstellingen kunnen bijdragen aan inclusie en participatie van mensen met een beperking.

Dit onderzoek is kwalitatief. Dit houdt in dat het een onderzoek is waarbij gebruik gemaakt wordt van kwalitatieve gegevens (Baarda, et al., 2013). Binnen kwalitatief onderzoek gaat het om de betekenis die mensen aan bepaalde situaties en gedrag geven. Het doel van het onderzoek is dan kennis op doen op een bepaald gebied en hierover een theorie ontwikkelen. Bij dit type onderzoek is het verzamelen van gegevens flexibel en open (Verhoeven, 2011). Bij kwalitatief onderzoek bestaat er geen duidelijke werkelijkheid. Om deze te kunnen inventariseren, is het belangrijk om de situatie van binnenuit te bekijken (Migchelbrink, 2009). Met dit onderzoek wordt onderzocht welke problemen mensen met een beperking ervaren in de buitenruimte, hiermee wordt gekeken welke betekenis mensen aan een bepaalde situatie geven. Tevens wordt er onderzocht hoe lokale overheden en zorginstellingen tegen de situatie aankijken. Er wordt kennis opgedaan op dit gebied en hierover wordt theorie ontwikkeld. Dit maakt dat dit onderzoek een kwalitatief onderzoek is.

Voor dit onderzoek worden interviews afgenomen. Voor de interviews wordt er gevraagd naar ervaringen en meningen op het gebied van het gebruik van de buitenruimte. Tijdens de interviews is doorvragen van belang. Er zijn verschillende typen interviews en het type interview waar binnen dit onderzoek gebruik van wordt gemaakt, is een half gestructureerd interview. Bij dit type interview liggen de onderwerpen en de belangrijkste vragen van tevoren vast. Het doorvragen op een onderwerp ligt vaak niet vast. De interviewer heeft de mogelijkheid om af te wijken van de volgorde van de vragen en door te vragen wanneer de situatie hierom vraagt (Baarda, et al., 2013). Dit type interview bestaat uit open en gesloten vragen. De geïnterviewde is vrij in de manier van antwoorden, maar niet vrij in het kiezen van de onderwerpen die aan bod komen (Heerink, Pinkster & Bratti - van der Werf, 2009). Binnen dit onderzoek is er bewust voor gekozen om zowel mensen met een beperking te benaderen, als professionals van zorginstellingen. Rekening is gehouden met de ethische aspecten die in het geding kunnen komen. Dit is gedaan door een zorgvuldige selectie van mensen met een beperking, die zowel mondeling als schriftelijk toestemming kunnen geven om mee te willen werken aan dit onderzoek.

Naast het interviewen van mensen wordt er in dit onderzoek gebruik gemaakt van een praktische uitvoering oftewel een casus. Door middel van een casus wordt er observatieonderzoek gedaan in de praktijk. De personen die gebruikt worden voor de casus worden vooraf geselecteerd. Het betreft een ongestructureerde observatie. Vooraf staat niet vast wat er geobserveerd zal worden. Er wordt gekeken naar wat tijdens de casus voorvalt en dit wordt geobserveerd. Tijdens de observatie wordt meegedaan aan de activiteiten oftewel er vindt

participerende observatie plaats (Verhoeven, 2011). Rekening houdend met de ethische aspecten binnen dit onderzoek, zullen de proefpersonen voor deze casus zorgvuldig worden geselecteerd. Er wordt gekeken of de proefpersoon in staat is om zelf aan te kunnen geven mee te willen werken aan dit onderzoek. Daarbij zal er tijdens de casus worden verteld dat de proefpersoon niet op alle vragen hoeft te antwoorden. Daarnaast zullen de namen van de proefpersonen niet bekend worden gemaakt.

Het onderzoek bevat zowel empirisch als niet-empirische elementen. De deelvragen die betrekking hebben op het verzamelen van gegevens vanuit de praktijk, is empirisch onderzoek. Hierbij wordt er onderzoek gedaan aan de hand van concrete waarnemingen en gegevens vanuit de werkelijkheid (Heerink, Pinkster & Bratti - van der Werf, 2009). Bij de deelvragen die betrekking hebben op de literatuur wordt er niet-empirisch onderzoek verricht. Er wordt hier gebruik gemaakt van bestaande kennis. Met andere woorden: er wordt literatuuronderzoek verricht.

3.2 Onderzoeksomvang

In deze paragraaf komt de omvang van het onderzoek aanbod. De populatie, steekproef, validiteit en betrouwbaarheid worden beschreven.

3.2.1 Populatie

Oost-Nederland bestaat uit 43 lokale overheden. Welke lokale overheden binnen dit onderzoek horen bij Oost-Nederland staat beschreven in bijlage 1, tabel 1. Naast dat dit onderzoek lokale overheden meeneemt, maken ook zorginstellingen binnen Oost-Nederland deel uit van de populatie. In Oost-Nederland bevinden zich 101 zorginstellingen. Dit zijn zorginstellingen die werken met een uiteenlopende doelgroep. Ziekenhuizen en huisartsenzorg vallen niet onder de zorginstellingen. Zorginstellingen binnen de geestelijke gezondheidszorg, gehandicapten- en ouderenzorg, jeugdhulpverlening, reclassering, thuiszorg, verpleeg- en verzorghuizen en welzijn- en maatschappelijke dienstverlening vallen onder de instellingen binnen dit onderzoek. Naast zorginstellingen en lokale overheden, behoren thuiswonende mensen met een beperking ook tot de populatie. Naar mate het onderzoek vordert, wordt er gekeken welke thuiswonende mensen met een beperking geselecteerd zullen worden om deel te nemen aan het onderzoek. De reden hiervoor is dat omwille van de ethische aspecten het van belang is dat de mensen zowel mondeling als schriftelijk toestemming kunnen geven mee te willen werken aan dit onderzoek.

3.2.2 Steekproef

Uit de populatie zal een steekproef genomen worden. Hierbij wordt een willekeurige groep genomen uit de populatie. De kansen zijn dus voor de gehele populatie even groot om opgenomen te worden in de steekproef (Heerink, Pinkster & Bratti - van der Werf, 2009). Door middel van de loterijmethode wordt bepaald welke gemeenten (ook wel lokale overheden genoemd) en zorginstellingen deel gaan nemen aan de steekproef.

In dit onderzoek worden de lokale overheden verdeeld in drie groepen. Grote gemeenten, middelgrote gemeenten en kleine gemeenten. Onder grote gemeenten worden gemeenten verstaan met een inwonersaantal van meer dan 60.000 mensen. Onder een middelgrote gemeenten worden gemeenten verstaan met een inwonersaantal van 30.000 tot 60.000. Over een kleine gemeente wordt gesproken wanneer een gemeente minder dan 30.000 inwoners heeft (Van de Vrie, 2007). Per categorie worden 2 gemeenten door middel van de loterijmethode uitgekozen voor de steekproef.

Om te bepalen onder welke zorginstellingen de steekproef genomen gaat worden, wordt er wederom gebruik gemaakt van de loterijmethode. De zorginstellingen worden ingedeeld in verschillende groepen. Hiervoor is gekozen om een diversiteit aan zorginstellingen te benaderen. De groepen waarin de zorginstellingen zijn ingedeeld zijn: geestelijke gezondheidszorg, gehandicaptenzorg, ouderenzorg, jeugdhulpverlening, reclassering, thuiszorg, verpleeg- en verzorgthuizen en welzijn- en maatschappelijke dienstverlening. Per categorie zullen drie organisaties door middel van de loterijmethode getrokken worden.

3.2.3 Validiteit van het onderzoek

Validiteit ofwel de geldigheid van het onderzoek gaat over het vertrouwen in de gegevens van het onderzoek. Dit houdt in dat je daadwerkelijk meet wat je wilt meten. Het gaat erom dat er geen systematische fouten gemaakt worden in de uitvoering van het onderzoek. Een onderzoek is valide wanneer het de werkelijkheid weerspiegelt en wanneer er onderzocht is wat er onderzocht moest worden. Wanneer er kwalitatieve gegevens worden geanalyseerd is er een aantal aspecten die ervoor kunnen zorgen dat 'systematische fouten' minimaal gehouden kunnen worden (Verhoeven, 2011). De aspecten zijn:

Interne validiteit

Om de interne validiteit te kunnen waarborgen, wordt er een casus uitgevoerd. Met deze casus wordt er gekeken of de resultaten die uit de interviews komen valide zijn. Oftewel, er wordt gekeken of de resultaten van de interviews gelijk zijn aan de uitkomsten van de observatie van de casus. Wanneer deze resultaten gelijk zijn, kan het onderzoek valide worden genoemd. Er worden meerdere proefpersonen genomen voor de casus. Op deze manier is er meer vergelijkingsmateriaal. Daarnaast vindt er member checking plaats. Dit houdt in dat de resultaten voorgelegd zijn aan ervaringsdeskundigen. Om zo te kijken of de resultaten en conclusies overeenkomen met de werkelijkheid (Baarda, et al., 2013).

Externe validiteit

Voor dit onderzoek worden verschillende lokale overheden van Oost-Nederland geïnterviewd. Om de externe validiteit te kunnen waarborgen is ervoor gekozen om de twee gemeenten met het grootste aantal inwoners te interviewen, twee gemeenten met het gemiddelde aantal inwoners en de twee gemeenten met de minste inwoners te interviewen. Doordat er verschillende gemeenten met diverse inwonersaantallen worden geïnterviewd, staat dit representatief aan de werkelijkheid. Hierdoor draagt het bij aan de validiteit (Baarda, et al., 2013)

Begripsvaliditeit

De begrippen die worden gebruikt worden uitgelegd aan de hand van wetenschappelijke bronnen. Verder zal er in dit onderzoek zo min mogelijk gebruik worden gemaakt van subjectieve begrippen zoals goed, tevredenheid en lastig. Dit draagt bij aan de validiteit van dit onderzoek (Verhoeven, 2011).

3.3 Betrouwbaarheid van het onderzoek

Betrouwbaarheid houdt de mate in waarin het onderzoek vrij is van toevallige fouten. Deze fouten kunnen ontstaan als gevolg van menselijk handelen. Een oorzaak hiervan kan bijvoorbeeld zijn een foute interpretatie van de gegevens (Verhoeven, 2011). Wanneer het onderzoek controleerbaar en herhaalbaar is, kan er gesproken worden van een betrouwbaar onderzoek (Heerink, Pinkster & Bratti - van der Werf, 2009).

Voor het vergroten van de betrouwbaarheid van dit onderzoek is het belangrijk dat de gebruikte begrippen concreet en duidelijk gedefinieerd worden met behulp van wetenschappelijke bronnen. Op deze manier verstaan de geïnterviewden hetzelfde onder de gebruikte begrippen als de onderzoekers en kunnen de antwoorden hierop aansluiten, wat bijdraagt aan de betrouwbaarheid. De interviewvragen worden zo opgesteld dat ze later op een ander tijdstip opnieuw kunnen worden gebruikt door bijvoorbeeld een andere onderzoeker of proefpersoon (Verhoeven, 2011). Voordat de interviewvragen definitief worden gesteld wordt er eerst een proefinterview gehouden, eventuele fouten en feedback kunnen dan nog verwerkt worden. De interviews vinden plaats op een rustige locatie, zodat de geïnterviewde zich goed kan concentreren en zich prettig voelt. Nog een manier om de betrouwbaarheid van dit onderzoek te vergroten is een goede registratie van de methoden en stappen die worden gezet. Een voorbeeld hiervan is opnameapparatuur gebruiken bij interviews. Gespreksverslagen van interviews worden bewaard. Op deze manier kan er later een heranalyse plaatsvinden, wat bijdraagt aan de betrouwbaarheid van het onderzoek. Tijdens dit onderzoek wordt er nauw contact gehouden met de opdrachtgever. Deze wordt regelmatig bezocht en is altijd telefonisch bereikbaar (Heerink, Pinkster & Bratti - van der Werf, 2009).

4. Resultaten

In dit vierde hoofdstuk worden de resultaten weergegeven. In paragraaf 4.1 worden de respondenten beschreven. Vervolgens wordt er overgegaan naar de resultaten die verzameld zijn tijdens het onderzoek. Per respondentengroep worden de verzamelde gegevens beschreven. In paragraaf 4.2 staan de resultaten beschreven vanuit de lokale overheden. Deze paragraaf is onderverdeeld in kernbegrippen die voort zijn gekomen uit de resultaten. In paragraaf 4.3 staan de resultaten beschreven verkregen van professionals die werkzaam zijn binnen zorginstellingen. In de laatste paragraaf, Paragraaf 4.4, worden resultaten vanuit ervaringsdeskundigen weergegeven.

4.1 Kenmerken respondenten

De respondenten die voor dit onderzoek benaderd zijn, kunnen worden onderverdeeld in de volgende drie groepen: medewerkers van de gemeente, medewerkers van zorginstellingen en ervaringsdeskundigen.

Voor dit onderzoek zijn verschillende medewerkers geïnterviewd van de gemeente Hellendoorn, Deventer, Enschede, Hof van Twente en Raalte. Van de gemeenten Raalte en Hellendoorn zijn twee medewerkers geïnterviewd. Van de overige gemeenten is één medewerker geïnterviewd. De geïnterviewde medewerkers van de gemeenten, hebben met elkaar gemeen dat zij allemaal werken voor de afdeling openbare ruimte. Binnen deze afdeling vervullen zij verschillende functies zoals projectleider, wijkbeheerder en beleidsadviseur. Zij hebben echter wel allemaal kennis van de onderwerpen die tijdens de interviews aan bod kwamen.

Door verschillende instellingen te benaderen is voor dit onderzoek een diversiteit aan doelgroepen bereikt. Hierdoor is informatie vergaard over de volgende categorieën: de geestelijke gezondheidszorg, de ouderenzorg, de gehandicaptenzorg en jeugdzorg. Voorbeelden hiervan zijn mensen met een taalontwikkelingsstoornis, jongeren met autisme, ouderen met dementie, mensen met een lichamelijke en/of een verstandelijke beperking. Binnen deze instellingen zijn professionals geïnterviewd die werken met de doelgroep. De professionals hebben de ervaring en de deskundigheid om antwoord te geven op de interviewvragen.

De ervaringsdeskundigen die benaderd zijn voor een interview zijn zorgvuldig gekozen. Er is gekeken naar de categorieën van de instellingen, hierbij aansluitend zijn ervaringsdeskundigen geselecteerd. Voorbeelden hiervan zijn mensen met een lichamelijke beperking, een oudere met dementie, een jongen die zowel een lichamelijk als geestelijke beperking heeft en jongeren met autisme. Met de ervaringsdeskundigen is op een laagdrempelige manier in gesprek gegaan zodat ze zich op hun gemak voelden tijdens het gesprek. Daarnaast kan er als kanttekening gemaakt worden dat de leeftijden van de ervaringsdeskundigen en het cognitieve niveau zeer verschilden. Hierdoor moesten de vragen aangepast worden. Voor deze doelgroep is dus niet een eenduidig interview afgenomen, omdat vragen aangepast moesten worden op de ervaringsdeskundige. De resultaten van deze interviews zijn verwerkt in de casussen met een kader in dit hoofdstuk. Dit is ingezet als een vorm van member checking, beschreven in paragraaf 3.2.3.

Daarnaast is er een praktische casus uitgevoerd. Deze casus is als visualisatie gebruikt voor de presentatie. De uitwerking hiervan staat in bijlage 2.

4.2 Lokale overheden

Uit de resultaten zijn kernbegrippen op te maken die bij alle respondenten aan bod zijn gekomen. De kernbegrippen zijn: Burgerparticipatie, toegankelijkheid, verantwoordelijkheden buitenruimte, inrichting buitenruimte, richtlijnen, samenwerking, ervaren buitenruimte en bevorderen participatie. Per kernbegrip worden de resultaten weergegeven.

Burgerparticipatie

Burgerparticipatie is een begrip dat veel wordt gebruikt door lokale overheden ofwel gemeenten. Bij burgerparticipatie gaat het om het vroegtijdig betrekken van burgers bij het ontwerpen, uitvoeren en evalueren van een nieuw beleid of een nieuw project binnen de gemeente.

Vanuit de resultaten komt naar voren dat alle lokale overheden die geïnterviewd zijn, aandacht besteden aan burgerparticipatie. Hoe burgers betrokken worden bij nieuwe ontwikkelingen binnen de gemeente verschilt. Er is een aantal factoren dat meespeelt in de overweging op welke wijze burgerparticipatie ingezet wordt. Deze factoren zijn:

- Het project;
- Doelgroep;
- Financiën.

Elke gemeente geeft aan burgers te betrekken door middel van inloopavonden. Burgers worden door middel van een openbare aankondiging of door middel van een brief uitgenodigd om mee te praten over nieuwe projecten. Tijdens een inloopavond zijn de burgers welkom en kunnen zij hun wensen aangeven. Daarnaast geeft een aantal lokale overheden aan huiskamergesprekken aan te gaan wanneer een nieuw project opgezet wordt. Dit wordt georganiseerd naar behoefte van de burgers. Zij moeten aangeven wanneer er behoefte is aan een huiskamergesprek.

Een man van 78 jaar woont nog op zichzelf. Drie jaar geleden is hij zijn been kwijtgeraakt. Hierdoor is hij een stuk minder mobiel geworden. Hij heeft een prothese gekregen en hij kan daardoor met rollator lopen. De man heeft een brief van de gemeente gekregen waarin medegedeeld wordt dat de straat waarin hij woont heringericht wordt. De bewoners worden op een avond welkom geheten op het gemeentehuis om mee te praten over de herinrichting van de straat. Helaas kan de 78-jarige man hier niet naar toe komen. Hij durft 's avonds niet zelfstandig naar het gemeentehuis toe te komen. Dit durft hij niet omdat het donker is en hij dan alleen op zijn scootmobiel er naartoe moet. Daarnaast weet hij niet of de weg er naartoe overal wel toegankelijk is.

Gemeenten die binnen dit onderzoek onder de grote gemeenten vallen, gaven aan dat het een zoektocht is naar een effectieve en efficiënte manier van het benaderen van burgers. Voornamelijk wanneer er projecten spelen die de gehele gemeente aangaat is het zoeken naar een manier waarin burgers het gevoel krijgen gehoord te worden.

Medewerker van de gemeente:

'Het is zeker de bedoeling dat burgers betrokken worden. Wat ik een mooie uitspraak vind is een uitspraak van Gandhi: Alles wat jij voor mij doet, maar zonder mij, doe je tegen mij. Binnen onze gemeente streven wij hier ook naar'.

Alle respondenten geven aan dat er bij het opzetten van een nieuw beleid of nieuwe projecten sprake is van belangenafwegingen. Daarbij wordt aangegeven dat door middel van het betrekken van alle belangengroepen zoveel mogelijk wensen ten gehore komen.

Toegankelijkheid

Toegankelijkheid is voor mensen met een beperking een belangrijke voorwaarde om deel te kunnen nemen aan de maatschappij. Binnen het begrip toegankelijkheid kan er onderscheid gemaakt worden tussen de fysieke toegankelijkheid en de mentale toegankelijkheid.

Tachtig procent van de respondenten geeft aan dat er gedacht wordt dat de toegankelijkheid van de openbare ruimte binnen de gemeente goed is. Alle respondenten geven aan dat er rekening gehouden wordt met mindervaliden. Vanuit de resultaten blijkt dat andere doelgroepen niet tot nauwelijks bekend zijn bij de medewerkers van de gemeenten die voor dit onderzoek benaderd zijn. Gemeenten benoemen dat de richtlijnen van het CROW, of richtlijnen gespecificeerd voor de eigen gemeente, toegepast worden bij de inrichting van de openbare ruimte.

Medewerker van de gemeente:

'Ik denk dat wij ver zijn op het gebied van toegankelijkheid van de openbare ruimte, echter kan het naar mijn mening altijd verbeterd worden'

Een jongen van 16 jaar met een meervoudige beperking die zowel lichamelijk, motorisch, verstandelijk als psychisch van aard is, vindt het erg leuk om op zaterdagmiddag naar zijn oma toe te gaan. Hij heeft de wens om zelf naar zijn oma toe te kunnen lopen. Vanuit zijn huis naar het huis van zijn oma toe is het ongeveer 10 minuten lopen. Echter mag hij het niet zelfstandig van zijn ouders, omdat gezien zijn beperking en de weg die hij af moet leggen het te gevaarlijk is. Samen met de jongen is de weg vanaf zijn huis naar het huis van zijn oma afgelegd. Onderweg geeft hij aan dat hij vaak op vele dingen moet letten. Hierdoor heeft hij vaak geen overzicht. Daarnaast is er een stuk waar er geen stoep is. Hierdoor moet de jongen over de straat heen lopen. In de beleving van de jongen mag dit niet omdat hij geleerd heeft dat je op de stoep moet lopen. Daarnaast sluiten de op- en afstappen van de stoep niet overal op elkaar aan. Omdat de jongen een visuele beperking heeft en motorische problemen zijn op- en afstapjes erg moeilijk. De jongen geeft aan dit het liefst te vermijden. Echter is dit niet mogelijk, omdat dit gevaarlijke situaties op kan leveren.

Wanneer er vanuit de evaluatie van een project blijkt dat er een aanpassing gedaan moet worden, geven de respondenten aan dat hier gehoor aan gegeven wordt. De aanpassing wordt meegenomen naar projecten in de toekomst.

Verantwoordelijkheden buitenruimte

Bij alle lokale overheden komt naar voren dat zij verantwoordelijk zijn voor het beheer en onderhoud van de openbare ruimte. Hier valt bijvoorbeeld onder de wegen, riool, verkeer, water, groen, speeltuinen en verkeerslichten. De gemeenten blijven verantwoordelijk voor de veiligheid. Daarbij hebben zij zich ook aan de verkeerskundige aspecten te houden zoals snelheid en veiligheid. Bij het inrichten van bijvoorbeeld speeltuinen moet zij voldoen aan het speel- en attractiebesluit, veiligheidskeuring etc. Daarbij wordt door de gemeente 1 á 2 keer per jaar de speeltuinen gecontroleerd.

Lokale overheden geven aan dat er veel mogelijkheden zijn vanuit de gemeente voor de bewoners en dat ze de inbreng van bewoners in de stad willen vergroten. Zo werd er als voorbeeld gegeven dat bewoners het leuk vinden om eigen planten te poten en dit zelf te gaan onderhouden. Dit gebeurt op vrijwillige basis. Op deze manier gaat de leefbaarheid in een wijk omhoog. Het komt ook voor dat bewoners van een buurt zelf hun wijk willen gaan inrichten, door bijvoorbeeld extra bankjes, groen of speeltuinen te willen plaatsen, maar ook een buurtbarbecue te organiseren, die voor de hele buurt toegankelijk is.

Eén van de gemeenten gaf aan dat ze zijn begonnen met wijkbudgetten. Als bewoners zelf iets willen doen voor hun wijk dan kunnen zij een wijkbudget aanvragen en hiermee echt iets voor hun wijk doen. Op deze manier hebben zij zelf de mogelijkheid iets te organiseren waar zij behoefte aan hebben.

Inrichting buitenruimte

Bij tachtig procent van alle respondenten kwam naar voren dat het algemene belang van de burgers voorop staat bij de inrichting van de buitenruimte. Eén van de respondenten legt hierbij de nadruk vooral op het leveren van maatwerk, dit kan worden gerealiseerd door middel van verschillende disciplines die zich bezighouden met het inrichten van de buitenruimte. Hierbij wordt echter niet specifiek gesproken over de behoeftes van verschillende doelgroepen. Rondom instellingen wordt er wel gekeken of er rekening gehouden kan worden met de betreffende doelgroep bij het inrichten van de buitenruimte, maar volgens de respondent zijn dit geen bijzondere aspecten. Deze respondent heeft het over de kosten die bij de inrichting van een buitenruimte komen kijken, omdat dit voor de gemeente erg veel is, wordt er naar gestreefd de buitenruimte in te richten voor de komende 40 jaar. Een andere respondent legt vooral de nadruk op dat er bij het inrichten van de buitenruimte zoveel mogelijk belangen worden behartigd van de burgers. Zij zien hierbij wel dat er botsende belangen naar voren komen, op dat moment wordt er gestreefd naar een algemeen belang. Dezelfde gemeente staat open voor de ideeën van de inwoners. Wanneer zij ideeën hebben over de inrichting van de buitenruimte, kunnen zij dit aandragen bij de gemeente. Resultaten hiervan zijn extra bankjes en een fruitboom die zijn geplaatst in een wijk. Ook zijn er binnen deze gemeente speciaal plekken ingericht specifiek voor jongeren, ook wel Jongeren ontmoetingsplekken (JOP) genoemd.

Alle lokale overheden geven aan dat ze bij het inrichten van de buitenruimte wel rekening houden met mensen die mindervalide zijn of een visuele beperking hebben, maar kennis van andere doelgroepen hebben ze niet. Hierdoor wordt er bij het inrichten van de buitenruimte in alle gemeenten wel rekening gehouden met mensen met een lichamelijke en visuele beperking, maar niet met mensen die een andere beperking hebben.

Eén van de lokale overheden speelt echter wel in op de huidige ontwikkelingen binnen het sociale domein, dus de Wmo en de transitie jeugdzorg. Binnen deze ontwikkelingen gaat erg veel geld om, waardoor er meer vraag is hoe de buitenruimte bij kan dragen aan de doelen die burgers op het sociale domein hebben. Er wordt binnen deze gemeente nagedacht over in welke wijk veel ouderen wonen of waar mensen met een beperking wonen. Voor ouderen zouden dan wat uitdagende toestellen in de buurt kunnen worden geplaatst. Deze ontwikkelingen zijn echter nog erg in opkomst binnen deze gemeente.

Medewerker van de gemeente:

“Je hebt landelijke richtlijnen en landelijke eisen en die vertaalt je eigenlijk in de menselijke situatie binnen de gemeente”

Richtlijnen

Bij alle lokale overheden komt naar voren dat ze standaard richtlijnen hebben die zij gebruiken voor het inrichten van de buitenruimte. De meest voorkomende richtlijnen die gebruikt worden zijn CROW en PvE. Met deze richtlijnen willen ze ervoor zorgen dat het toegankelijk is voor iedereen. Er kan worden afgeweken van deze richtlijnen. Interne en externe partijen denken vaak mee over de inrichting van de buitenruimte. Bij een aantal lokale overheden worden de wensen en belangen van de bewoners meegenomen. De richtlijnen worden als het ware gebruikt om te kijken wat handig is en wat er eventueel nog aangevuld kan worden.

De richtlijnen zijn heel breed en hebben bijvoorbeeld betrekking op toegankelijkheid, zoals de breedte van het voetpad, rolstoel- en rollatorvriendelijk. Maar ook veiligheid: zo zijn de lijnen op de weg altijd wit of geel op een donkere ondergrond, zodat het goed zichtbaar is. Met deze richtlijnen willen ze ervoor zorgen dat het toegankelijk en veilig is voor iedereen. Daarbij heeft een aantal gemeenten hun eigen eisen gesteld. Te denken valt aan de hoeveelheid speeltuinen en prullenbakken die er geplaatst moeten worden en hoe deze eruit komen te zien. Zo kiest een aantal gemeenten ervoor om een standaard type steen te kiezen en daar de kleuren op aan te passen.

Een meisje van twaalf zit in een rolstoel. De instelling heeft een nieuwe bus aangeschaft waar haar rolstoel in past, hierdoor kan zij mee met uitstapjes. Op een dag zijn ze met de groep naar het park gegaan. Bij aankomst kon zij niet in het park komen, omdat er poorten en hekken waren geplaatst. Na lang te hebben gezocht bleek aan de andere kant van het park wel een rolstoel ingang te zijn. Om bij deze ingang te komen moet ze voor haar doen een lange afstand afleggen met obstakels.

Samenwerking

Samenwerking kan plaatsvinden tussen verschillende partijen. Tijdens de interviews werd er gevraagd naar samenwerking binnen verschillende afdelingen maar ook naar samenwerking met andere lokale overheden en/of andere organisaties zoals zorginstellingen.

Vanuit twee derde van de respondenten is naar voren gekomen dat samenwerking binnen de gemeente, wanneer het gaat over de inrichting van de buitenruimte, tussen verschillende afdelingen niet tot nauwelijks voor komt. Het gaat hier met name over het sociale domein. Enkele lokale overheden geven aan dat er contacten zijn met het sociale domein binnen de gemeente. Zo geeft één van de respondenten aan dat ze binnen de gemeente bezig zijn met een verandering waardoor de verschillende domeinen één worden. Hierdoor werken mensen van wat vroeger verschillende domeinen waren met elkaar samen. De respondent gaf aan dat het een pilot is.

Medewerker van de gemeente:

‘Bij het inrichten van de buitenruimte werken we niet samen met het sociale domein. De contacten die er zijn is op individueel niveau’

Vanuit de resultaten blijkt dat respondenten aangeven dat alle gemeenten samenwerken met belangengroepen wanneer het gaat om de inrichting van de buitenruimte. Als belangengroepen noemen de gemeenten enkele voorbeelden: gehandicaptenraad, ouderenbond, veilig verkeer Nederland en de fietsbond. Respondenten geven aan dat deze groepen bij een project uitgenodigd worden zodat de belangen van de groepen gehoord worden. Samenwerking met

zorginstellingen of welzijnsorganisaties wordt door één van de respondenten genoemd. De andere respondenten geven aan dat groepen met specifieke behoeften worden vertegenwoordigd door belangengroepen.

Naast interne samenwerking en samenwerking met belangengroepen geven de respondenten aan dat er samenwerkingen zijn met andere lokale overheden. Een van de lokale overheden geeft aan dat de samenwerking niet zozeer op inhoud plaatsvindt, maar op procesniveau. Het gaat dan over hoe een project vormgegeven is. Naast samenwerking met lokale overheden binnen Nederland geeft één van de lokale overheden aan dat er ook samenwerking plaatsvindt met lokale overheden in het buitenland. Als voorbeeld wordt een gemeente in Duitsland genoemd.

Ervaren buitenruimte

Bijna alle respondenten geven aan dat projecten die uitgevoerd zijn waarbij de inrichting van de buitenruimte een rol speelde binnen de gemeenten geëvalueerd worden. Echter wordt benoemd dat dit niet specifiek gaat over het ervaren van de buitenruimte. Het betreft een algemene evaluatie. Eén van de respondenten geeft aan dat er binnen de gemeente niet tot nauwelijks gemeten wordt hoe de inrichting van de buitenruimte ervaren wordt. Twee van de respondenten geeft aan dat er jaarlijks geëvalueerd wordt op de openbare ruimte:

Medewerker van de gemeente:

'Wij als gemeente doen weinig aan meten. Wanneer burgers ergens tegenaan lopen kom je er vaak wel snel genoeg achter doordat burgers er een melding van maken'

- Bruikbaarheid;
- Toegankelijkheid;
- Parkeren;
- Spelen;
- Verlichting;
- Veiligheid;
- Groenvoorzieningen;
- Algemene voorzieningen.

Alle respondenten die benaderd zijn geven aan dat er niet specifiek gekeken wordt naar hoe mensen met een beperking de buitenruimte ervaren. De helft van de lokale overheden geeft aan niet in kaart te hebben hoe mensen met een beperking de buitenruimte ervaren. Daarnaast geven twee van de benaderde respondenten aan dat de ervaringen van mensen steeds een belangrijkere rol gaan spelen. Een medewerker van één van de gemeenten zegt: 'wanneer iemand zich prettig voelt, dan gaat iemand misschien ook wel minder vaak naar de huisarts'. De respondent geeft aan dat dit soort gedachten nog in de kinderschoenen staan. De respondent geeft ook aan dat hoe mensen iets ervaren, steeds belangrijker wordt.

Bevorderen participatie

Tijdens de interviews kwam naar voren dat vrijwel iedere gemeente over projecten beschikt die de participatie van de burgers binnen de gemeente bevordert. Niet iedere respondent had echter zicht op deze projecten. Binnen één van de gemeenten houdt de afdeling sociale zaken binnen de gemeente zich bezig met initiatieven om bewoners te stimuleren of activeren om actief bezig te zijn. Een andere gemeente houdt zich bezig met een project 'Groen samen doen'. Deze is opgezet zodat mensen kunnen participeren in de openbare ruimte. Nog een respondent vertelt dat sinds de invoering van de Wmo er veel wordt gedaan aan hoe bijvoorbeeld ouderen kunnen gaan sporten of hoe mensen meer naar buiten te krijgen. Een ander voorbeeld van een project die één

van de respondenten heeft genoemd, is een voetbalvereniging waarvan de kantine verschillende functies heeft. Hij wordt ook gebruikt door ouderen als plek voor activiteiten en om elkaar te ontmoeten. Het idee ligt er om in het omliggende gebied een tuin te realiseren waar deze ouderen kunnen tuinieren of kunnen genieten van de bloemen.

4.3 Zorginstellingen

Vanuit de resultaten voortkomend vanuit de respondenten van de zorginstellingen zijn kernbegrippen op te maken. Deze kernbegrippen zijn bij alle zorginstellingen aan bod gekomen. De kernbegrippen zijn: inrichting buitenruimte intern, gebruik buitenruimte, obstakels in de buitenruimte, ervaringen buitenruimte, participatie, verbondenheid en samenwerkingsverbanden. Per kernbegrip worden de resultaten weergegeven.

Inrichting buitenruimte intern

Vanuit de resultaten blijkt dat er bij de inrichting van de buitenruimte die deel uit maakt van de organisatie rekening wordt gehouden met de behoefte van de doelgroep. Er worden door de respondenten verschillende voorbeelden gegeven van aspecten waarmee rekening gehouden wordt bij het inrichten van de buitenruimte. Waar rekening mee gehouden wordt, verschilt per doelgroep. Alle

Medewerker van een zorgorganisatie:

'Bij het inrichten van de buitenruimte van de instelling zijn de behoefte van de cliënten als uitgangspunt genomen'

respondenten geven aan dat zoveel mogelijk de cliënt als uitgangspunt genomen wordt. Zo geeft één van de respondenten aan dat de doelgroep binnen de instelling ouder werd. Hierdoor voldeed de buitenruimte niet meer aan de behoeften. Vervolgens zijn er door de organisatie diverse aanpassingen gedaan om het terrein zodat het opnieuw voldeed aan de behoefte. In tabel 1.1 is een overzicht gemaakt van gecategoriseerde doelgroepen. Onder deze categorieën vallen de doelgroepen die binnen dit onderzoek zijn geïnterviewd. Per categorie staan de behoeften beschreven.

Doelgroep	Behoefte
Zintuigelijke beperking	- Toegankelijkheid; - Overzichtelijk; - Zintuigelijk prikkelend; - Rekening houdend met licht, geluid, kleur en geuren.
Motorische beperking	- Toegankelijkheid; - Overzichtelijke omgeving; - Ondergrond.
Verstandelijke beperking	- Toegankelijkheid; - Kleur en geluid; - Herkenbaar; - Zintuigelijk prikkelend (ligt aan IQ); - Steunpunten.
Psychiatrische stoornissen	- Toegankelijkheid; - Prikkelend versus prikkelarm; - Solo versus samen; - Overzichtelijk; - Duidelijkheid;

	- Rekening houdend met licht, kleur en geluid.
--	--

Tabel 1.1 Behoeften doelgroepen in buitenruimte

Obstakels in de buitenruimte

Er zijn een aantal obstakels die naar voren zijn gekomen voor cliënten die afhankelijk zijn van een rolstoel of rollator. Uit de respondenten is met regelmaat naar voren gekomen dat de straten en stoepen niet rolstoelvriendelijk zijn. De stoepen zijn te smal, tegels zitten los of scheef, een paal op de stoep geeft hinder en de stoepen lopen niet altijd af, waardoor oversteken lastig wordt. De wortels van de bomen groeien, waardoor de stoeptegels gaan verschuiven. Voor cliënten in een rolstoel is het niet prettig om over de paden heen te moeten en voor mensen met een rollator is de kans op struikelen groter. Verder kwam naar voren dat er onveilige oversteekmogelijkheden zijn. Verschillende respondenten gaven aan dat er onvoldoende zebrapaden of stoplichten zijn om veilig over te kunnen steken op een drukke straat. Tevens wordt er aangegeven dat cliënten in een rolstoel graag mee willen doen met de rest van de groep. Het komt ook vaak voor dat instellingen die wat afgelegen liggen, niet in het bezit zijn van een geschikt vervoersmiddel. Hierdoor kunnen cliënten niet mee met uitstapjes buiten de instelling. Geen vervoer en begeleiding kan de doelgroep tegenhouden om buiten de instelling iets te ondernemen. Uit de interviews kwam naar voren dat de zorgzwaarte groter wordt, wat betekent dat cliënten meer hulp nodig hebben. Eén van de respondenten gaf aan dat het fijn is voor cliënten om activiteiten buiten de deur te hebben, maar door hun beperking wordt dit belemmerd. Hierdoor worden de activiteiten meer naar de instellingen zelf verplaatst. In de wintermaanden is het in de avond eerder donker, waardoor cliënten geen activiteiten buiten kunnen ondernemen. De reden hiervoor is bijvoorbeeld dat de wegen niet voldoende verlicht zijn, dit gaven verschillende respondenten aan. Voornamelijk de jongeren vinden dit jammer, zij gaan graag in de avond nog even naar buiten. Als een cliënt in de avond in het donker alleen naar bijvoorbeeld de sportschool wil, dan kan dit niet. Dit komt omdat ze een stuk langs een niet verlicht pad moet fietsen.

Medewerker van een zorgorganisatie:

‘De ruimte buiten de organisatie heeft zeker invloed op het ondernemen van activiteiten. Zo wordt er gekeken naar hoe de buitenruimte eruit ziet en of deze ruimte geschikt is om een activiteit uit te voeren. Vervolgens wordt afgewogen of het haalbaar is om de activiteit uit te voeren.’

Bij één instelling kwam naar voren dat het enige is wat de cliënten buiten de instelling kunnen ondernemen een bezoekje is aan de buurtsupermarkt. Voor andere activiteiten of voor het onderhouden van sociale contacten moeten zij minstens 30 minuten fietsen. Verder zijn er in de buurt van de instelling geen hangplekken of andere plekken waar zij heen kunnen gaan. De cliënten willen voornamelijk in de zomermaanden hangen op het bankje bij de supermarkt. De buurtbewoners kunnen dit gaan ervaren als “overlast”. Verder werd er door dezelfde

respondent aangegeven dat er weinig bushaltes zijn, waardoor cliënten genoodzaakt zijn om alles op de fiets te ondernemen.

Daarbij geeft ook één van de respondenten aan dat niet alle jongeren zonder begeleiding naar de stad mogen, omdat ze dan over een drukke straat moeten fietsen. Veel verkeer zorgt voor veel prikkels bij sommige cliënten, waardoor zij onrustig worden en de veiligheid niet kunnen waarborgen. Een aantal cliënten kan overprikkeld raken als ze blootstaan aan veel geluid. Dit

kan bijvoorbeeld voor komen in de stad, maar ook door het verkeer van bijvoorbeeld vrachtwagens, sirenes, claxonnerende auto's en andere onverwachte geluiden. Hier kunnen zij onrustig van worden en het gevolg hierop kan zijn dat ze zijn afgeleid in het verkeer wanneer er in hun ogen iets 'bijzonders' gebeurt. Wat ook voor komt is dat een weg wordt afgesloten. Dit kan bij bepaalde cliënten voor paniek zorgen omdat ze hun vaste route niet meer kunnen volgen en niet goed weten wat ze moeten doen.

Een cliënt van vijftien jaar met autisme woont in een instelling. Hij is het aan leren om van de instelling zelfstandig naar school te kunnen fietsen. Hij gebruikt een koptelefoon om het geluid van het verkeer te kunnen dempen. Zijn eerste ervaring die hij had was dat er veel verkeersborden zijn met informatie. Hij geeft aan dat dit te veel is en bepaalde borden herhaald worden, al deze informatie kan te veel voor hem worden om te verwerken.

Hij is een paar keer overstuur teruggekomen naar de instelling. Het is bij hem een paar keer voorgekomen dat hij andere fietsers wilde inhalen maar dat dit niet kon, doordat de fietspaden te smal waren. Hij heeft in zijn hoofd een vast schema hoe laat hij op zijn eindbestemming wil zijn en hoelang hij over een bepaald stuk fietst. Door deze hinder loopt zijn planning in de war en wordt hij onrustig. Eén keer is er voorgekomen dat er een deel van de weg was opgebroken, waardoor hij niet zijn vaste route kon fietsen. Bij dit punt stonden veel felgele borden met informatie. Dit moet hij eerst verwerken en voor hem is het onduidelijk wat hij nu moet doen.

Participatie

Vanuit de resultaten blijkt dat de doelgroepen behoefte hebben om deel te nemen aan activiteiten. Respondenten geven aan dat vaak vanuit cliënten de vraag komt of zij activiteiten mogen ondernemen buiten de organisatie. Welke activiteiten en waar de activiteiten plaatsvinden verschilt per doelgroep.

Een vrouw van 52 heeft een incomplete dwarslaesie. Het lukt haar wel om stukjes te lopen met de hond. Hier heeft ze wel een kruk bij nodig. Dit vindt ze erg fijn om te doen en doet ze het liefst zo vaak mogelijk. Wanneer ze een wandeling maakt moet ze wel goed opletten op losliggende stoeptegels of wanneer ergens veel bladeren liggen kan ze hierover uitglijden met haar kruk. 's Avonds wanneer het donker is, is het echter niet meer mogelijk om te wandelen met de hond. De losliggende stoeptegels en plekken waar veel bladeren liggen zijn nu minder goed te zien, wat het gevaarlijk maakt om alleen op pad te gaan. Dit is een activiteit die ze graag doet, maar wat niet altijd lukt.

Eén van de respondenten geeft aan dat vanuit ouders ook de vraag kan komen om activiteiten buiten de organisatie te kunnen ondernemen. Ouders geven aan dat ze willen dat hun kind mee doet aan sociale activiteiten zowel binnen als buiten de organisatie.

Een meisje van zestien heeft agressieproblemen. Ze wil graag ook in de wintermaanden een avond naar de sportschool. Een deel van de weg van en naar de instelling is niet voldoende verlicht, waardoor de instelling het niet veilig genoeg vindt dat zij in het donker alleen naar de sportschool fietst.

Verbondenheid

Binnen de organisaties wordt er op verschillende manieren gewerkt aan verbondenheid. Eén van de organisaties doet dit door middel van het organiseren van open dagen, zodat de buurt een kijkje binnen de instelling kan nemen. Een andere organisatie organiseert activiteiten op het

terrein van de instelling. Zij hebben buiten de instelling weinig contact met de buurt. Nog een organisatie geeft aan dat de instelling open en toegankelijk is voor iedereen. Iedereen mag gebruik maken van de tuin. In het dorp waar de instelling zich bevindt zijn veel mensen katholiek, hiervoor is een Mariakapel geplaatst in de tuin. Wanneer er gelegenheden zijn als Sinterklaas en Pasen wordt er binnen de instelling iets georganiseerd voor kinderen. Tevens is er een samenwerking met de school, de sporthal en het cultuurhuis in de buurt. Door deze samenwerking kunnen verschillende activiteiten op verschillende plekken georganiseerd worden voor de doelgroep.

Medewerker van een zorgorganisatie:

'Er worden open dagen georganiseerd. Tijdens deze open dagen wordt ook de buurt uitgenodigd om een kijkje te nemen. Zo krijgen zij een idee wat de organisatie doet en hoe het er van binnen uitziet'

Samenwerkingsverbanden

Bijna iedere organisatie maakt gebruik van samenwerkingsverbanden. Bij één van de locaties wordt geen gebruik gemaakt van een samenwerking. De reden hiervoor is dat alle behoeften zich op instellingsgrond bevinden. Andere organisaties hebben scholen en andere disciplines in de buurt waarmee wordt samengewerkt ten behoeve van de doelgroep. Ook vertelde één van de respondenten dat zij contact hebben met de supermarkt in de buurt om erachter te komen of één van de cliënten alcoholische dranken koopt. Ook werkt één van de organisaties samen met de gemeente, dit is met name voor het verkrijgen van subsidies.

5. Conclusie

Het vijfde hoofdstuk bevat de conclusie van de praktische deelvragen en de hoofdvraag. In paragraaf 5.1 wordt de eerste praktische deelvraag beschreven. De tweede praktische deelvraag wordt in paragraaf 5.2 beschreven. Het antwoord op de hoofdvraag kunt u lezen in paragraaf 5.3. Vervolgens worden in paragraaf 5.4 de aanbevelingen gedaan. Daarna komt de sterkte-zwakke analyse aanbod in paragraaf 5.5. Dit hoofdstuk wordt afgesloten met paragraaf 5.6 de discussie.

5.1 Praktische deelvraag 1

Hoe houden lokale overheden en zorginstellingen nu rekening met mensen met een beperking bij het inrichten van de buitenruimte?

De in dit onderzoek betrokken zorginstellingen kijken bij het inrichten van de buitenruimte van de instelling naar de behoefte van de doelgroep die zich bevindt binnen de instelling.

De lokale overheden die in dit onderzoek participeerden, houden op dit moment in beperkte mate rekening met mensen met een beperking. Voornamelijk mensen met een fysieke beperking zijn bekend bij de gemeente. Hierop wordt geprobeerd in te spelen bij het inrichten van de buitenruimte. De wijze waarop hierop wordt ingespeeld, blijkt voornamelijk te bestaan uit het opvolgen van de algemene richtlijnen en het in gesprek gaan met belangengroepen die bij de gemeente bekend zijn.

Bij het inrichten van de buitenruimte wordt er gekeken wat de wensen zijn van de gebruikers door in gesprek te gaan met belangengroepen. Vanuit hier worden er afwegingen gemaakt hoe er het beste in ieders behoefte kan worden voorzien. Deze belangengroepen vertegenwoordigen geen mensen met een psychiatrische stoornis, mensen met een andere zintuigelijke beperking dan een visuele beperking en mensen met een verstandelijke beperking. Lokale overheden vinden echter wel dat de buitenruimte toegankelijk is voor iedereen.

Zorginstellingen richten hun buitenruimte in op een manier zodat de doelgroep die er verblijft zich er prettig en veilig voelt. Toegankelijkheid, overzicht, zintuigelijke prikkeling (prikkelend en prikkelarm), rekening houden met licht, geluid, kleur en geuren, ondergrond, herkenbaarheid, steunpunten en duidelijkheid zijn belangrijke aspecten waar zorginstellingen rekening mee houden bij het inrichten van de buitenruimte van de instelling.

Als de praktijk tegenover de theorie geplaatst wordt, blijkt het volgende: de toegankelijkheid van de buitenruimte voor mensen met een beperking, die bij de instellingen al wel vanzelfsprekend is, is nog niet vanzelfsprekend in de buitenruimte buiten instellingsgrond (Van der Hoek, Cardol & Meulenkamp, 2013). Voornamelijk openbare parken en groenvoorzieningen zijn niet toegankelijk voor iedereen. Volgens Cardol, Vervloet & Rijken (2005) is de buitenruimte voor mensen met een beperking slecht toegankelijk. Wanneer de buitenruimte niet toegankelijk is voor iedereen, heeft dit invloed op de bijdrage aan inclusie (Van Houten, 1999).

Toegankelijkheid kan vanuit verschillende kanten belicht worden. De fysieke toegankelijkheid betreft de daadwerkelijke toegang, waar de mentale toegankelijkheid gaat over het welkom en prettig voelen (VCP, 2007).

Zoals in de vorige alinea naar voren kwam, blijkt dat de buitenruimte vele tekortkomingen heeft wanneer het gaat over de toegankelijkheid. Lokale overheden zien echter de buitenruimte als

goed toegankelijk voor iedereen. Vanuit de lokale overheden wordt er voornamelijk gekeken naar mensen met een fysieke beperking, terwijl de literatuur vele doelgroepen meer kent.

5.2 Praktische deelvraag 2

Hoe ervaren mensen met een beperking op dit moment het gebruik van de buitenruimte?

Uit dit onderzoek blijkt dat de toegankelijkheid het grootste struikelblok is voor mensen met een beperking bij het gebruik van de buitenruimte. De ruimte buiten de instellingsgrond blijkt niet te voldoen aan de behoefte van de mensen met een beperking.

Vanuit de ervaringen van de mensen met een beperking, die hebben meegedaan aan dit onderzoek, blijkt dat zij in de buitenruimte voornamelijk aanlopen tegen zaken die te maken hebben met toegankelijkheid. Aspecten die de toegankelijkheid belemmeren zijn: het onderhoud van groenvoorzieningen, onderhoud aan infrastructuur en sociale voorzieningen in de buurt. Wanneer een buitenruimte niet ervaren wordt als toegankelijk, heeft dit invloed op het gevoel van veiligheid.

Veiligheid heeft invloed op de mentale toegankelijkheid. Met name mensen met een lichamelijke beperking ervaren de buitenruimte als niet voldoende fysiek toegankelijk (Van der Hoek, Cardol & Meulenkamp, 2013). Mensen met een beperking ervaren niet genoeg te kunnen participeren in de samenleving en hebben er behoefte aan dit meer te kunnen doen. Deze mensen hebben behoefte aan betere toegankelijkheid in de buurt. Dit draagt niet bij aan het gevoel van inclusie (Van der Hoek, Cardol & Meulenkamp, 2013). Wanneer iemand de beleving over de buitenruimte in kaart wil brengen is het van belang om te kijken naar de waarnemingen van mensen. Waarnemingen zijn de interpretaties van de werkelijkheid die door de hersenen en zintuigen gemaakt zijn (Van Dijk, 2013).

Waarnemingen en de beleving van de mensen zijn belangrijke aspecten in relatie tot toegankelijkheid. Mensen met een beperking hebben de ervaring dat toegankelijkheid het grootste belemmerende aspect is. Dit komt ook voort vanuit de literatuur. Wanneer mensen met een beperking het gevoel hebben dat de buitenruimte niet toegankelijk is voor hun, doet dit af aan het gevoel van inclusie.

5.3 Hoofdvraag

Hoe kunnen lokale overheden en zorginstellingen bij het inrichten van de buitenruimte bijdragen aan inclusie en participatie van mensen met een beperking?

Lokale overheden kunnen bijdragen aan inclusie en participatie van mensen met een beperking door een betere afstemming tussen de doelgroepen en de lokale overheden. De mensen met een beperking ervaren de buitenruimte als onvoldoende toegankelijk. Dit terwijl de lokale overheden het idee hebben dat de buitenruimte toegankelijk is voor iedereen.

Voor lokale overheden ligt er een taak om voor mensen met een beperking zowel de fysieke als de mentale toegankelijkheid te vergroten. Een grotere diversiteit aan belangengroepen en door in gesprek te gaan met de populatie die het betreft, kan de lokale overheden helpen om de buitenruimte zo in te richten dat het bij kan dragen aan de inclusie en participatie van mensen met een beperking. Het is vooral belangrijk om de beleving van de mensen met een beperking hierbij centraal te stellen.

5.4 Aanbevelingen

Aan de hand van de conclusie zijn de volgende aanbevelingen naar voren gekomen. Deze aanbevelingen kunnen bijdragen aan de inclusie en participatie van mensen met een beperking.

Aanbeveling 1

De beleving van mensen met een beperking centraal stellen

Uit dit onderzoek blijkt dat er weinig aandacht besteed wordt aan de beleving van mensen met een beperking wanneer het gaat om de inrichting van de buitenruimte. Juist de beleving kan helpen om tot nieuwe inzichten te komen met betrekking tot de inrichting van de buitenruimte. De omgevingspsychologie houdt zich bezig met de beleving van mensen wanneer het gaat om de inrichting van de buitenruimte. Vanuit het perspectief van omgevingspsychologie wordt beoogd dat er gekeken moet worden naar hoe een persoon een ruimte waarneemt. Op deze manier kan de beleving van mensen geïntegreerd worden in de buitenruimte (Van Dijk, 2013). Wanneer er meer aandacht wordt besteed aan de beleving van mensen kan dit bijdragen aan de toegankelijkheid van de buitenruimte, omdat hij wordt afgestemd op de behoefte van de betrokken personen. Een goed toegankelijke buitenruimte draagt op zijn beurt weer bij aan het gevoel van inclusie en participatie van mensen. Binnen dit onderzoek is er geen mogelijkheid geweest om te kijken hoe de beleving van mensen het beste in kaart gebracht kan worden. Als vervolgonderzoek zou er gekeken kunnen worden naar het ontwikkelen van een tool, waarmee de beleving van de mens met betrekking tot de buitenruimte, in kaart kan worden gebracht.

Aanbeveling 2

Samenwerking binnen en tussen lokale overheden en derden verbeteren

Tijdens het onderzoek is naar voren gekomen dat samenwerking binnen lokale overheden en de verschillende afdelingen van de lokale overheid en tussen de lokale overheden en zorginstellingen niet optimaal is. Er vindt niet tot nauwelijks samenwerking plaats tussen de genoemde partijen. Vanuit dit onderzoek blijkt dat samenwerking tussen de verschillende partijen bij kan dragen aan de inclusie en participatie van mensen met een beperking. Voornamelijk binnen de gemeenten blijkt integrale samenwerking, ofwel het samenwerken van verschillende afdelingen, voordelen te hebben. Wanneer binnen de gemeente integraal samen gewerkt wordt, ontstaat er een duidelijk aanbod van alle mogelijkheden van de burgers (Houten & Winsemius, 2010). Een integraal beleid binnen de gemeente zorgt ervoor dat medewerkers op de hoogte zijn van wat er werkelijk gebeurt binnen de gemeente, weten medewerkers wat collega's van verschillende afdelingen doen en kan het kostenbesparend zijn (Heuvel & Roes, 2010). Daarnaast draagt een integrale samenwerking bij aan het centraal stellen van de burgers en het bieden van efficiënte ondersteuning. Dit zijn aspecten die de participatie en inclusie van de mens kan bevorderen (Gouverneur, 2011).

De samenwerking tussen de lokale overheden en zorginstellingen kan, net zoals de samenwerkingen tussen de verschillende afdelingen binnen lokale overheden, bijdragen aan participatie en inclusie van mensen. De samenwerking zou eventuele tekortkomingen aan het licht kunnen brengen, wat zou kunnen leiden tot een verminderde zorgbehoefte van de mens. Dit draagt op zijn beurt weer bij aan het bevorderen van participatie (Houten & Winsemius, 2010).

Wanneer er gewerkt wordt aan samenwerkingsverbanden zowel binnen de gemeente als met derden kan dit een goede invloed hebben op de participatie en inclusie van mensen met een beperking. Binnen dit onderzoek is er geen aandacht besteed aan geschikte vormen van samenwerkingsverbanden. In een vervolgonderzoek zou er gekeken kunnen worden naar verschillende vormen van samenwerking zowel binnen gemeenten als met derden.

5.5 Sterktes en Zwaktes

In deze paragraaf komen de sterktes en zwaktes van het onderzoek aan bod. Deze bevindingen zijn af te lezen in tabel 5.1.

Sterktes	Zwaktes
Het onderwerp is belicht van verschillende kanten;	Voor dit onderzoek zijn verschillende zorginstellingen benaderd, hier is echter niet de respons opgekomen die van tevoren verwacht werd;
Het literatuuronderzoek vormde een sterke basis voor het verdere verloop van het onderzoek;	Het streven was om 2 grote, 2 middel en 2 kleine gemeenten te interviewen. Omdat niet iedere gemeente mee wilde of kon werken is dit niet gelukt;
De casus, dit is een extraatje om de resultaten beter te kunnen onderbouwen;	De functie van de respondenten van de lokale overheden kwam niet met elkaar overeen, waardoor sommige respondenten heel veel wisten over een bepaald onderwerp en anderen minder;
De communicatie tussen de opdrachtgever en de onderzoekers verliep goed;	De benaderde doelgroep is divers, waardoor het generaliseren van de resultaten per doelgroep moeilijk is;
Het team van onderzoekers beschikt over verschillende kwaliteiten;	In de planning is er geen rekening gehouden met de planning van derden, hierdoor was er minder tijd gereserveerd voor het afnemen van de interviews dan dat nodig was;
Onderzoekers hebben zelf ervaring met verschillende doelgroepen;	Voor de geïnterviewde doelgroepen zijn verschillende interviewvragen gebruikt;
De interviews zijn afgenomen op locatie, zodat de respondenten in een vertrouwde omgeving waren;	De onderzoekers hebben geen voorkennis over het onderwerp inrichten buitenruimte;
Er is gebruik gemaakt van member checking.	De opdrachtgever heeft geen voorkennis over het vak social work.

Tabel 5.1 Sterktes en Zwaktes

5.6 Discussie

Investeren in inclusie is noodzakelijk. Volgens Deddenes & Moulijn (2014) zijn er drie belangrijke aspecten waarom er in inclusie geïnvesteerd moet worden. Het eerste aspect heeft betrekking op het maatschappelijk belang. Wanneer er gestreefd wordt naar een inclusieve samenleving, zal dit als resultaat hebben dat er minder zorgmomenten voor zorgbehoevenden nodig zijn, mensen meer de eigen regie op hun leven kunnen behouden en langer zelfstandig in de eigen vertrouwde omgeving kunnen blijven wonen. Het tweede aspect betreft een financieel belang. Doordat het aantal zorgmomenten voor mensen met een beperking afneemt, kunnen mensen langer zelfstandig blijven wonen. Dit resulteert in lagere zorgkosten, voornamelijk binnen de intramurale zorg. Een basisvoorwaarde van een inclusieve samenleving is toegankelijkheid van sociale voorzieningen en de buitenruimte. Wanneer de gemeente in de beginfase van een project rekening houdt met de toegankelijkheid, hoeven er in een later stadium geen aanpassingen gedaan te worden wanneer blijkt dat het onvoldoende toegankelijk is. Door direct al rekening te houden met de toegankelijkheid, kan dit kostenbesparend zijn. De laatste reden waarom er geïnvesteerd moet worden in inclusie, heeft te maken met de wet- en regelgeving. Onder andere door de invoering van de Wmo in 2015, heeft de gemeente als verantwoordelijkheid om algemene voorzieningen en maatwerkvoorzieningen te leveren. Om dit te bereiken hebben de gemeenten een rol gekregen met betrekking tot het verbeteren van toegankelijkheid. Daarnaast ligt er een plan rondom een verdrag van de rechten van personen met een handicap. In dit verdrag staan aspecten over toegankelijkheid (Deddenes & Moulijn, 2014).

Iedereen, ongeacht beperking of niet, neemt deel of heeft er behoefte aan deel te nemen aan het openbaar leven. De vraag hierbij is in hoeverre deelname aan het openbaar leven op dit moment mogelijk is (Deddenes & Moulijn, 2014). Een actieve deelname aan het openbaar leven bevordert het welbevinden van mensen (Gremmen, 2015). Wanneer mensen met een beperking participeren, resulteert dit in een groter sociaal netwerk. Hierdoor is het mogelijk dat meer informele ondersteuning geboden kan worden (Deddenes & Moulijn, 2014). Dit draagt onder andere bij aan de kwaliteit van bestaan van mensen (Kröber, 2008). De kwaliteit van bestaan van iemand heeft betrekking op emotioneel en fysiek welzijn, sociale inclusie, geborgenheid, onafhankelijkheid en interpersoonlijke relaties (Gremmen, 2015).

Het begrip inclusie zou tegenover het begrip individualisering gezet kunnen worden. Individualisering is een maatschappelijke ontwikkeling die de laatste jaren een steeds belangrijkere rol in de samenleving is gaan spelen. Volgens Heerinkhuizen & Wilterink (2013) is individualisering een maatschappelijke ontwikkeling waarbij de individuele aspecten van een persoon een belangrijkere rol innemen. Een belangrijk onderdeel van individualisering is decollectiverisering. Dit houdt in dat de balans tussen het wij-gevoel en het ik-gevoel verschuift. Het individu richt zich dan meer op het ik in plaats van op het wij. Verminderende contacten van familie, burens en vrienden heeft dit tot gevolg (Duyvendak, 2004). Terwijl binnen inclusie waardevolle sociale- en persoonlijke netwerken gestimuleerd worden (Kröber, 2008). De vraag die dit oproept is houdt deze ontwikkeling het realiseren van een inclusieve samenleving niet tegen?

De weg om een inclusieve samenleving te bereiken is nog lang. Er zijn verschillende instanties die bij kunnen dragen aan deze ontwikkeling. De bijdrage begint bij het bewustzijn van het belang van een inclusieve samenleving, waar iedereen deel van uitmaakt, ongeacht beperking of niet. Een social worker kan een bijdrage leveren aan het bevorderen van een inclusieve

samenleving door mensen met een beperking te ondersteunen bij het gevoel van inclusie. Daarnaast kan een social worker een rol spelen bij het bewust maken van de gehele samenleving van het belang van een inclusieve samenleving. Dit kan gedaan worden door middel van voorlichtingen en campagnes. Hierbij kan gedacht worden aan landelijke campagnes of voorlichtingen op bijvoorbeeld scholen, bedrijven en bij gemeenten. Bij een campagne kan worden gedacht aan het tentoonstellen van verschillende foto's die vertellen over de verlangens, dromen en wensen van mensen met een beperking. Hierbij zou een workshop gegeven kunnen worden die scholen, bedrijven en gemeenten wil doen bewustmaken over wat inclusie voor hen zou kunnen betekenen. Voor deze workshops en campagnes zouden social workers en ervaringsdeskundigen ingezet kunnen worden. Dit zou een eerste stap kunnen zijn naar het bereiken van een inclusieve samenleving.

Literatuurlijst

- Bakkerode, H. (2011). Monitor zorg- en leefsituatie van mensen met een chronische ziekte of beperking. Utrecht: NIVEL.
- Baarda, B., Bakker, E., Fischer, T., Julsing, M., Peters, V., Van der Velden, T. & De Goede, M. (2013). *Basisboek kwalitatief onderzoek*. Groningen/Houten: Noordhoff Uitgevers bv.
- Cardol, M., Vervloet, M., Rijken, M. (2005). Participatie van mensen met beperkingen 2005: Basismeting participatiemonitor. Sociaal en Cultureel Planbureau
- Coalitie voor Inclusie. (2012). Borg mainstreaming als uitgangspunt voor effectieve implementatie. Z.pl. Coalitie voor Inclusie.
- College voor de Rechten van de Mens. (2016). Toegankelijkheid voor mensen met een beperking. Opgevraagd van <https://www.mensenrechten.nl/beperking/nl/toegankelijkheid>
- Deddenes, R. & Moulijn, M. (2004). *Sociale inclusie en toegankelijkheidsscan*. Borne: Arcon.
- Dijk, J. van (2013). Waarom wij 'de werkelijkheid' niet kunnen waarnemen. Verkregen van <http://www.omgevingspsycholoog.nl/waarom-wij-de-werkelijkheid-niet-kunnen-waarnemen/>
- Doorten, I. & Meurs, P. (2015) Inrichting van de ruimte kan zelfredzaamheid inwoners bevorderen. Utrecht: MOVISIE.
- Duyvendak, J. (2004). *De individualisering van de samenleving en de toekomst van sociologie*. Amsterdam: Boom Lemma
- Gouverneur, M. (2011). Integrale samenwerking binnen Nederlandse gemeenten. Utrecht: MOVISIE.
- Gremmen, M. (2015). *Kwetsbare groepen in de inclusieve samenleving*. Den Haag: Kwaliteitsinstituut Nederlandse gemeenten
- Heerink, M., Pinkster, S. & Bratti-van der Werf, M. (2009). *Onderzoek in zorg en welzijn. Een praktische inleiding*. Amsterdam: Pearson Education Benelux.
- Heuvel, J. van den & Roes, A. (2010). Fysiek en sociaal in verbinding? Een scan in vijf Brabantse steden. 's-Hertogenbosch: Avans Hogeschool.
- Houten, D. van (1999). *De standaardmens voorbij. Over zorg, verzorgingsstaat en burgerschap*. Lochem: de Tijdstroom.
- Houten, M. van & Winsemius, A. (2010). Participatie ontward: vormen van participatie uitgelicht. Utrecht: MOVISIE.
- Houwelingen, P. van, Boele, A. & Dekker, P. (2014). Burgermacht op eigen kracht? Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

- Jager-Vreugdenhil, M. (2012). *Nederland Participatieland?* Amsterdam: Vossiuspers UvA
- Janssen, M. & Schalk, R. (2006). *De Wmo komt!* Kluwer: Deventer
- Jehoel - Gijsbers, G. (2004). *Sociale Uitsluiting in Nederland*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Jungmann, N., Wesdorp, P. & Duinkerken, G. (2015). *De eindjes aan elkaar knopen*. Den Haag: Platform31
- Kröber, H.R.T. (2008). *Gehandicaptenzorg, inclusie en organisatie*. Utrecht: Universiteit voor Humanistiek.
- Kwekkeboom, M.H. & Weert, C.M.C. van (2008). *Meedoen en gelukkig zijn*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Loon, A. van (2009). *Handreiking toegankelijkheid openbare ruimte Leiden*. Leiden: Adviesraad Wmo.
- Meulenkamp, T., Bouwman, R., Hoek, L., van der & Boeije, H. (2016). *Indicatoren voor de monitoring van het VN-verdrag Rechten van mensen met een beperking*. Utrecht: Nivel.
- Meulenkamp, T., Hoek, L. van der, & Cardol, M. (2013). *Deelname aan de samenleving van mensen met een beperking, ouderen en de algemene bevolking*. Utrecht: NIVEL.
- Meulenkamp, T., Waverijn, G., Langelaan, M., Hoek, L. van der, Boeije, H. & Rijken, M. (2015). *Deelname aan de samenleving van mensen met een beperking, ouderen en de algemene bevolking*. Utrecht: NIVEL.
- Migchelbrink, F. (2009). *Praktijkgericht onderzoek in zorg en welzijn*. Amsterdam: Uitgeverij SWP.
- Raes, K. (2010). *De rationalisering van onze leefwereld en personen met een handicap, functiebeperking of chronische ziekte*. Universiteit Gent: Gent.
- Rigter, J. (2010). *Het palet van de psychologie, stromingen en hun toepassingen in hulpverlening en opvoeding*. Bussum: Coutinho.
- Schalock, R. & M. Verdugo. (2002). *Handbook on Quality of Life for Human Service Practitioner*. Washington: American Association on Mental Retardation.
- Storm, I. & Post, N. (2012). *Meedoen door toegankelijke omgeving*. Bilthoven: Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu (RIVM).
- VCP. (2007). *Bereikbaarheid, Toegankelijkheid en Bruikbaarheid, beknopte handreiking voor lokale belangenbehartigers*. VCP.
- Verhoeven, N. (2011). *Wat is onderzoek? Praktijkboek methoden en technieken voor het hoger onderwijs*. Amsterdam: Boom Lemma.
- Vrie, N.J. van de & Toet, M.J. (2007). *Wetgeving financiering WWB*. Deventer: Kluwer.

Wilterink, N. & Heerinkhuizen, W. van (2013). *Samenlevingen inleiding in de sociologie*.
Groningen: Noordhoff Uitgevers

Bijlagen

Bijlage 1 Indeling gemeenten

Indeling kleine, middelgrote en grote gemeenten

Klein	Middelgroot	Groot
Borne	Hardenberg	Almelo
Dalfsen	Hellendoorn	Deventer
Dinkelland	Hof van Twente	Enschede
Haaksbergen	Kampen	Hengelo
Losser	Oldenzaal	Zwolle
Olst-Wijhe	Raalte	Apeldoorn
Ommen	Rijssen-Holten	
Staphorst	Steenwijkerland	
Wierden	Berkelland	
Zwartwaterland	Bronckhorst	
Aalten	Doetinchem	
Brummen	Epe	
Elburg	Lochem	
Hatterem	Oude IJsselstreek	
Heerde	Zutphen	
Nunspeet		
Oldebroek		
Oost Gelre		
Voorst		
Winterswijk		

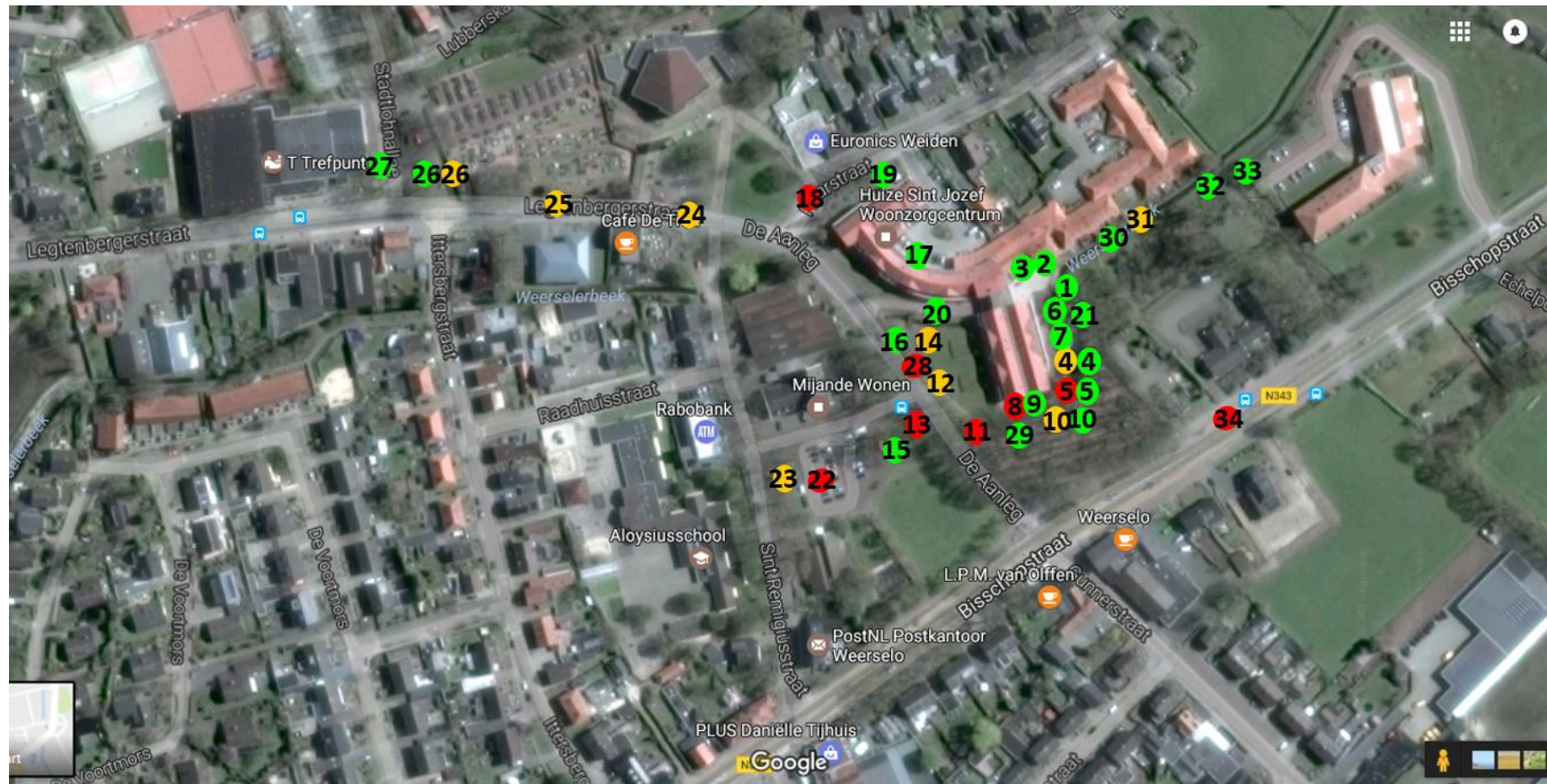
Gemeenten met inwonersaantallen

Almelo	72.425
Borne	22.343
Dalfsen	27.916
Deventer	98.869
Dinkelland	26.120
Enschede	158.351
Haaksbergen	24.332
Hardenberg	59.687
Hellendoorn	35.651
Hengelo	81.075
Hof van Twente	34.881
Kampen	51.950
Losser	22.444
Oldenzaal	32.110
Olst-Wijhe	17.886
Ommen	17.696
Raalte	36.700
Rijssen-Holten	37.875
Staphorst	16.544
Steenwijkerland	43.333
Tubbergen	21.120
Twenterand	33.846

Wierden	23.952
Zwartewaterland	22.278
Zwolle	124.896

Aalten	26.912
Apeldoorn	159.025
Berkelland	44.437
Bronckhorst	36.510
Brummen	20.938
Doetinchem	56.827
Elburg	22.929
Epe	31.282
Hatterr	11.890
Heerde	18.556
Lochem	33.333
Nunspeet	26.835
Oldebroek	23.104
Oost Gelre	29.537
Oude IJsselstreek	39.657
Voorst	23.984
Winterswijk	28.939
Zutphen	46.997

Bijlage 2 Casus

Legenda

Groen: positief

Oranje: hier kan aan gewerkt worden

Rood: negatief

1. De brug: Groen
 - Het is positief dat er gaas over de brug gespannen is. Een goedkope oplossing voor een gladde oppervlakte.
2. Bloem/kweek bakken: Groen
 - De bloem/kweek bakken zijn op hoogte aangebracht. Dit houdt in dat het voor de bewoners gemakkelijker gemaakt is om te tuinieren wanneer hier behoefte aan is.
3. Toegankelijkheid: Groen
 - Rolstoel- en rollatorvriendelijk. Er zijn geen drempels en de deuren gaan automatisch open.
4. Bestrating: Groen en Oranje
 - De straat ligt er goed bij. Geen obstakels op het pad. Aan de andere kant wel onderhoudsrijk. Door de omstaande bomen kunnen op termijn de tegels van het pad omhoog komen door de wortels die eronder groeien. Daarnaast kun je op de tegels last krijgen van groenaanslag. Hierdoor kan het pad glad worden.
5. Rubberen tegels: Groen en Rood
 - Positief is dat er onder de bewegingstoestellen rubberen tegels liggen. Wanneer een oudere ten val zou komen, valt hij/zij op een zachte ondergrond. Echter zat er groene aanslag op de tegels waardoor de tegels glad waren.
6. Volière: Groen
 - Er is een grote volière aanwezig. De ouderen kunnen hier naartoe om naar de vogels te kijken.
7. Bankje met leuning: Groen
 - Voor de volière stond een bankje met leuning. Door leuning toe te voegen aan het bankje kunnen ouderen gemakkelijker opstaan. Daarnaast stond het bankje op een verhoging zodat ouderen makkelijker weer op kunnen staan.
8. Bankje zonder leuning: Rood
 - Van de gemeente had de zorginstelling een bankje gekregen. Echter was het bankje te laag en zaten er geen leuning aan het bankje. Daarnaast was het bankje niet op hoogte. De zorginstelling heeft extra tegels onder het bankje geplaatst zodat hij meer op hoogte van de ouderen zou komen.
9. Mariakapel: Groen
 - De kapel sluit aan bij de beleving van de ouderen. Daarnaast staat er een bankje tegenover zodat een oudere er even bij kan gaan zitten.
10. Bomen: Groen en Oranje
 - De bomen sluiten aan bij de beleving van de ouderen. Echter vallen in de herfst de bladeren van de bomen. Hierdoor kan de straat glad worden wanneer het niet goed onderhouden wordt.
11. Verlichting langs het pad: Oranje
 - Er zou meer verlichting langs het pad geplaatst kunnen worden.
12. Afscheidende hekken: Oranje
 - Er is een afscheiding gemaakt tussen de openbare ruimte en de bewegingstuin. Echter is de tuin wel vrij toegankelijk. Door de hekken kunnen andere mensen uit de gemeente zich belemmerd voelen om de tuin te betreden.
13. Geen oversteek mogelijkheid en scheve en loszittende stoeptegels: Rood
 - Het pad eindigt, maar hier is er geen oversteekmogelijkheid. Daarnaast is er ook geen zebrapad aanwezig.
14. Weinig te beleven (Oranje)
15. Bushalte: Groen

- Tegenover het zorgcentrum is een bushalte. Daarnaast staat er een bankje met leuningen bij.
- 16. Goed verlicht en breed voetpad: Groen
 - Het voetpad is breed genoeg zodat twee rolstoelen elkaar gemakkelijk kunnen passeren. Daarnaast is het pad goed verlicht.
- 17. Gekleurde ramen: Groen
 - De ramen van het zorgcentrum zijn aan de kant van de burens gekleurd. Hierdoor kunnen mensen niet naar binnen kijken. Daarnaast geeft het een glas-in-lood effect. Dit kan een herkenningspunt vanuit vroeger zijn voor de bewoners.
- 18. Geen oversteekmogelijkheden: Rood
 - Er zijn geen oversteekmogelijkheden. Dit terwijl de bewoners deze weg naar het buurtcentrum af moeten leggen om deel te nemen aan activiteiten die daar gegeven worden.
- 19. Belevingstuin: Groen
 - De belevingstuin bevat elementen van vroeger. Zo staat er bijvoorbeeld een waterpomp en beelden van eendjes. Er staan herkenbare niet-giftige planten, er is gebruik gemaakt van rustige kleuren. Er staat een hek omheen zodat de bewoners van de gesloten afdeling niet weg kunnen, echter geeft het wel een openlijk en ruimtelijk effect.
- 20. Terras: Groen
 - Er is een terras waar zowel bewoners als mensen van buitenaf even koffie kunnen drinken. Het is echter niet geheel overdekt en is vooral geschikt voor de zomermaanden.
- 21. Fiets in de tuin die van twee kanten gebruikt kan worden (groen)
- 22. Glasbak & brievenbus (rood)
 - Te hoog, je moet de zak boven je schouders tillen en voor de glasbak is een drempel.
- 23. Olifantenpad (oranje)
 - Dit pad is zelf gemaakt door voetgangers.
- 24. Overgang (oranje)
 - Er is een oversteekmogelijkheid, maar veiliger is een zebrapad.
- 25. Paal midden op het voetpad (oranje)
 - Hierdoor kunnen mindervaliden, voornamelijk mensen in een rolstoel, er moeilijk langs.
- 26. Kunst (groen)
- 27. Bankje (oranje)
 - Er is een mogelijkheid om te gaan zitten, dit bankjes is zonder leuningen.
- 28. Oversteekmogelijkheid (groen)
 - Deze oversteekmogelijkheid is gelijk aan de hoogte van de stoep, waardoor er geen af- en opstapje is.
- 29. Scheve en loszittende stoeptegels (rood)
 - Mensen die slecht ter been zijn, kunnen over deze stoeptegels vallen
- 30. Prullenbak (groen)
 - De prullenbak is op een hoogte zodat iedereen erbij kan en hij is open.
- 31. Verhard pad met zitgelegenheid (groen)
- 32. Beekje (oranje) Het is niet afgezet met een hek.
- 33. Vogelhuisje (groen) Op een aantal bomen zijn vogelhuisjes geplaatst.
- 34. Alleen voor voetgangers (groen)
- 35. Onveilige oversteekmogelijkheden (rood)

Bijlage 3 Overeenkomst

Model overeenkomst onderzoeksopdracht

Academie Mens en Maatschappij

OVEREENKOMST ONDERZOEKSOPDRACHT

STUDENTGEGEVENS	
Naam	Anique Minkjan Ilse Notkamp Manon van Munster
Adres, postcode, woonplaats en telefoonnummer	Europaring 152 7641DD Wierden 0621142802 Reekergaarden 11 7582 JB Losser 0638287419 Deurningerstraat 170 7522 CJ Enschede 0617599338
Email	aminkjan@live.nl ilsenotkamp@hotmail.com manonvanmunster@hotmail.com
Opleiding	SPH
<i>(Indien meerdere deelnemende studenten, naam en adresgegevens toevoegen)</i>	
GEGEVENS INSTELLING/ORGANISATIE	
Naam Organisatie + afdeling	Tauw BV, afdeling Beheer, Inrichting & Leefomgeving
Eindverantwoordelijke onderzoek	Jacob Harke
Onderzoeksbegeleider + opleiding	
Adres	Handelskade 37
Postcode/woonplaats	Postbus 479 / 7400 AL Deventer
Telefoonnummer	0615851633
Email	jacob.harke@tauw.com
De organisatie geeft wel/niet* toestemming voor publicatie van het bachelorrapport.	
GEGEVENS ACADEMIE MENS EN MAATSCHAPPIJ	
Naam Organisatie + afdeling	Saxion, Academie Mens en Maatschappij
Eindverantwoordelijke onderzoek	Karin Kremer-Baars
Onderzoeksbegeleider + opleiding	
Adres	M.H. Tromplaan 28
Postcode/woonplaats	Postbus 70.000/7513 AB Enschede
Telefoonnummer	053-4871111
Email	
GEGEVENS ONDERZOEK	
Onderwerp en achtergrondschets	Onderzoek naar inclusie en participatie van mensen met een beperking in de buitenruimte

Doelstelling/vraagstelling	Hoe kunnen lokale overheden en zorginstellingen bij het inrichten van de buitenruimte bijdragen aan inclusie en participatie van mensen met een beperking?
Projectomschrijving	
Werkwijze	
Middelen (bijv. financiën, overlegtijd)	
Tijdsfasering (start-, loop- eindtijd)	Sep 2016 tot feb 2017
Let op: dit mag maximaal zeven maanden in totaal beslaan.	
Beoogde tussenproducten	Onderzoeksplan
Producten ter beschikking	
Geheimhoudingsplicht (bijv. privacy)	

OVERIGE AFSPRAKEN / CONDITIES:

Het onderzoeksplan is gelezen en geaccordeerd door de opdrachtgever.

Overige afspraken en condities, indien van toepassing, *kunnen* gemaakt worden door opdrachtgever en studenten met betrekking tot onder meer:

- de te leveren aantallen eindrapporten (en de mogelijke extra kosten daarvan) en daarmee samenhangende extra inspanningen, zoals een handzame samenvatting van de rapportage en/of persbericht;
- de presentatie van de onderzoeksresultaten;
- het copyright/auteursrecht. (In de vorm van een zinsnede als: "Het auteursrecht van de eindrapportage / eindproduct berust bij";
- het al dan niet hebben van publicatierecht van een rapport voor Academie M&M dan wel de betrokken organisatie (sluit direct aan bij voorgaande punt);
- het al dan niet gemeenschappelijk dragen van de kosten van een (mogelijke) publicatie;
- door de opdrachtgever te leveren inspanningen m.b.t. bijvoorbeeld het aanleveren van materiaal en informatie of te regelen voorzieningen ten behoeve van het onderzoek;
- afspraken m.b.t. de eindverantwoordelijkheid voor de uitvoering van het onderzoek vanuit AMM. Dat is formeel de manager onderwijsuitvoering, die de verantwoordelijkheid delegeert aan de onderzoeksbegeleider;
- investerings- en betalingscondities: de naar verwachting vereiste financiële investering van de opdrachtgever (en eventuele bijdrage van de opdrachtnemer in de kosten), afspraken over mogelijk meerwerk en over betalingstermijnen/deelfacturen.

VOOR AKKOORD

- Handtekening Eindverantwoordelijke Opleiding
- Handtekening Eindverantwoordelijke Instelling
- Handtekening Student(en)

Datum en Plaats
Evt. Bijlagen

Bijlage 4 Evaluatieformulier opdrachtgever

Academie Mens en Maatschappij

EVALUATIE ONDERZOEKSOPDRACHT	
STUDENTGEGEVENS	
Naam:	Anique Minkjan, Ilse Notkamp, Manon van Munster
Onderwerp bacheloronderzoek	Hoe inclusie en participatie voor mensen met een beperking bevorderd kan worden in de buitenruimte
Opleiding	Sociaal Pedagogische Hulpverlening
GEGEVENS INSTELLING/ORGANISATIE	
Naam organisatie + afdeling	Tauw BV - Beheer & Inrichting van de Leefomgeving (B&IL)
Onderzoeksbegeleider	Patrick Morren & Alette Beerling
Adres	Handelskade 37
Postcode/woonplaats	7417 DE Deventer
Telefoonnummer	0570 699911
Email	Patrick.morren@tauw.com & alette.beerling@tauw.com
Datum	25-01-2017

Hieronder kunt u aangeven wat uw mening is over het bacheloronderzoek.

1. Graag uw mening over het product dat het bacheloronderzoek heeft opgeleverd (aankruisen wat van toepassing is):

	Onvoldoende	Voldoende	Ruim	Goed
--	-------------	-----------	------	------

			voldoende	
Inhoud (duidelijk, juiste weergave van feiten, voldoende diepgang etc.)			X	
Argumentatie (m.n. conclusies en aanbevelingen)			X	
Bereiken van de afgesproken doelen			X	X
Bruikbaarheid voor de organisatie			X	
Heeft u aanvullende opmerkingen over de opdracht? (bijvoorbeeld welke nieuwe gezichtspunten heeft het opgeleverd) Vermeld ze dan hieronder:				
Dit onderzoek heeft Tauw inzicht gegeven in het gebruik van de openbare ruimte door mensen met een specifieke fysieke of mentale beperking. In een standaard ontwerp zoals wij dat nu vaak maken gaan we uit van een gemiddelde Nederlander, een gezond persoon van 27 jaar. Dit onderzoek biedt praktische handvaten om ontwerpen geschikter te maken voor meer dan de gemiddelde Nederlander. Vooral rondom zorginstellingen zijn er specifieke punten naar voren gekomen, die direct toegepast kunnen worden in ontwerp en advies van Tauw. Het draagt bij aan de nieuwe visie/ontwikkeling binnen Tauw om meer te focussen op de gebruiker en de kwaliteit van de leefomgeving. Een toegankelijke en participatieve leefomgeving is daarin een belangrijke opgave. Daarnaast is het werkveld van SPH/zorgsector voor ons duidelijker geworden. De interviews met gemeenten en zorginstellingen hebben een goed beeld opgeleverd van de kansen die er liggen, maar ook zeker van de knelpunten. Het sociale en het ruimtelijke domein weten elkaar nog niet altijd te vinden. Juist in een tijd waarin maatschappelijke vraagstukken zoals inclusie en participatie onderwerp van gesprek zijn, zien wij hier een uitdaging om deze domeinen samen te brengen en elkaar in ontwerp van de buitenruimte te laten versterken. De zorgsector en de gemeente zoeken elkaar daarbij vaak altijd op wat ervoor kan zorgen dat de openbare ruimte voor sommige doelgroepen totaal niet aansluit bij de behoeften, terwijl dit vaak met eenvoudige maatregelen wel te realiseren is.				

2. Graag uw mening over de wijze waarop het bacheloronderzoek tot stand is gekomen:

	Onvoldoende	Voldoende	Ruim voldoende	Goed
Samenwerking tussen studenten			X	

(o.a. taakverdeling)				
Samenwerking studenten vs. organisatie				X
Zelfstandigheid studenten				X
Effectiviteit van werken van studenten			X	
Omgaan met afspraken/planning				X
Communicatie van studenten			X	
Afronding van de opdracht door studenten			X	
Heeft u aanvullende opmerkingen over de wijze waarop de opdracht tot stand is gekomen? (bijvoorbeeld individuele inbreng in geval van groepen / de mate, waarin de uitvoering binnen de organisatie heeft plaatsgevonden, etc).				
Er was enthousiasme van beide kanten, vanuit onze kant vooral ook doordat dit voor ons ook een nieuw soort opdracht was. De studenten werken voor zover wij konden zien goed samen en gestructureerd. Vooral de eerste paar weken was het met elkaar nog aftasten waar de opdracht naar toe ging, wat de vragen waren en hoe het aangepakt kon worden. De afstemmingsoverleggen (gemiddeld 1x per maand) waren productief en zorgden ervoor dat wij ook grip bleven houden op de voortgang zowel inhoudelijk als procesmatig. Omdat wij met weinig concrete verwachting deze opdracht ingegaan zijn (weinig referentie) hadden wij minder verwachting dan bij andere studieopdrachten. Kijkend naar de vragen die we aan de voorkant met elkaar hebben gesteld, dan hebben de studenten daar zeer goed invulling aan gegeven. Wel hadden wij het gevoel dat vanwege de samenstelling van de groep uit drie dames, er wat meer onderlinge uitdaging van elkaar had mogen plaatsvinden. Dit om die verdieping te zoeken waar wij nog niet aan gedacht hadden en elkaar daarin uit te dagen. Desalniettemin zijn wij zeer tevreden vooral over de manier waarop de opdracht ons heeft uitgedaagd in ons eigen werkveld weer wat breder te kijken.				